

<http://ui.ac.ir/en>

Journal of Researches in Linguistics

E-ISSN: 2322-3413

13(2), 21-50

Received: 19.02.2022 Accepted: 07.05.2022

Research Paper

A Role and Reference Grammar's Account of Causation in Persian

Parisa Najafi

Ph.D. student of Literature and Humanities, Department of Foreign Language and Linguistics, Shiraz University, Shiraz, Iran

p.Najafi@shirazu.ac.ir

Jalal Rahimian *

Professor of Literature and Humanities, Department of Foreign Language and Linguistics, Shiraz University, Shiraz, Iran

jrahimian@rose.shirazu.ac.ir

Abstract

Role and Reference Grammar (RRG) provides a workable mechanism, namely "interclausal relations hierarchy", for the analysis of complex constructions. It is used as a general rule for interlinguistic studies. This hierarchy consists of "semantic continuum" and "syntactic continuum" and is based on iconicity, which means that constructions with high semantic correlations are expressed in the form of stronger syntactic relations and vice versa. In this hierarchy, causative constructions are also included, which were the focus of the present study. In this research, causative constructions were divided into 3 types: causative [type 1] or direct causatives, causative [type 2] or indirect causatives, and jussives. We first examined their syntactic semantic forms and interactions in causative constructions. The juncture-nexus relations and semantic hierarchy were discussed in the syntactic and semantic dimensions, respectively. The findings indicated that the direct causatives were in nuclear co-subordination relations, while the indirect causatives and jussives were in core co-subordination relations. We also proposed a constructional scheme for direct causation in Persian. The interaction of the two levels of syntax and semantics in causative constructions was also explained in the form of linking algorithms. Finally, it was found that Persian language acts in a way that it confirms the "interclausal relation hierarchy" and thus, its explanatory adequacy could be corroborated.

Keywords: Role and Reference Grammar (RRG), Juncture-Nexus Relations, Causation, Interclausal Relations Hierarchy, Interclausal Semantic Hierarchy.

Introduction

The concept of causation and causal constructs in Persian language has been the subject of much linguistic researches, most of which have been based on typological studies. Researchers in this field have considered different grammatical, semantic, and pragmatics aspects. In the present study, some goals were pursued that distinguished it from other similar studies. First, its focus was on direct causatives, which did not seem to have been discussed in other studies. Also, simultaneous attention was paid to the syntactic and semantic dimensions of causal constructions. It was explained how these two levels interacted with each other. To achieve the desired goals, we used the principles and assumptions of the Role and Reference Grammar (RRG). We intended to answer the following questions:

1. What are the syntactic and semantic representations of causal constructions in Persian language?
2. How is syntactic interaction with semantics of causal constructions explained?
3. How is the relation of iconicity manifested in causal constructions based on the "interclausal relation hierarchy"?

It is worth mentioning that we used Noonan's classification system (2007) to classify the indirect causatives and jussives. In this type of classification, the complement-taking predicates are divided into manipulative predicates, desiderative predicates, phasal predicates, utterance predicates, etc.

Materials and Methods

*Corresponding author

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<http://dx.doi.org/10.22108/jrl.2022.132719.1639>

In the current research, we used a descriptive-analytical method to examine the data. As mentioned in the previous sections, causal constructions fall into 3 categories: direct causatives, indirect causatives, and jussives. Regarding the direct causatives, the data are mainly obtained from sources, such as a colloquial Persian dictionary (Najafi, 1999) and examples presented in other researches, as well as speakers' ordinary speech. Considering the other two types, i.e., indirect causatives and jussives, the main examples are taken from the written corpus of Hamshahri 2 (AleAhmad et al., 2009). The statue contains 150 million words and consists of various cultural, literary, political, scientific, social, genres, etc. from 1988 to 2008.

Discussion of Results and Conclusions

The concept of causative [type 1] (direct causation) in Persian generally appears in the form of constructions that are used in spoken style, such as:

1. Qaza ra be xorde koodak dad.

The food made eat koodak give.

She made the child eat the food.

In this type of construction, although the verb "give" is inherently causal (it has two events: it gives something and the respondent receives something), the other verb, "eat," adds the concept of coerciveness to the construction. Thus, the concept of manipulation is expressed lexically and in the form of a complex predicate, "be xord dadan".

2. Adam ra az kar-o zandegi mi-andazad.

Lit: one from work and life throw.

It takes one away from work and life.

In some constructions like the second one, the verb "to throw" is a causative predicate. In these cases, the concept of causation/manipulation is manifested in the form of a complex predicate consisting of a predicate verb, andaxtan, and a predicate noun, kar-o zandegi.

In these types of causal constructions, two events, i.e., causing event and resulting event, are expressed separately in the form of two predicates. The verbs denoting states of affairs, through which the actor acts on the undergoer by a non-verbal means are usually called 'causative' verbs, e.g., *make*, *force*, or *cause*, whereas when the verbs that are used by the actor as a verbal means (speech) to persuade the undergoer do something are called 'jussive' verbs, e.g. tell, order, or persuade. In such constructions, there are two cores in a co-subordination relation. The first core includes the main predicate (causative or jussive) and the other core consists of a verb, which denotes the main event. It is in an infinitive or subjunctive form.

3. Man ra vadar be raftan kard.

Me force go

He made me go.

4. Az ma mixahand kešvar ra tark konim.

From us ask country leave

They ask/want us to leave the country.

The findings showed that the direct causatives were in nuclear cosubordination relations because they necessarily shared the aspect operator, while the indirect causatives and jussives were in core cosubordination relations and shared the modality operator. The interaction of the two levels of syntax and semantics in causative constructions was also explained in the form of linking algorithms. Finally, it was found that Persian language acts in a way that it confirms the "interclausal relation hierarchy" and hence, its explanatory adequacy could be corroborated. Finally, the data obtained by the present study confirmed the "interclausal relation hierarchy" in the RRG.

References

- AleAhmad, A.; H. Amiri; E. Darrudi; M. Rahgozar & F. Oroumchian, (2009). "Hamshahri: A standard Persian text collection". *Knowledge-Based Systems* 22(5), 382-387.
- Baba Ahmadi Amani, M., Naghzguy Kohan, M. (2019). The Evolution of Morphological and Syntactic Causative Constructions in Modern Persian: A Corpus-based Study. *Western Iranian Languages Dialects* 7(4), 1-19. [In Persian]
- COLE, P. (1983) 'The grammatical role of the causee in the universal grammar'. *IJAL* 49, 115-133.
- Comrie, B.(1989). *Language Universals and Linguistic Typology: Syntax and Morphology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Cristofaro, Sonia. (2003). *Subordination*. Oxford: Oxford University Press.
- DabirMoghaddam, M. (1988). Causative construction in Persian language. *linguistics*. 5 (1), 13-75. [In Persian]

- Dixon, R.M.W.(2000). 'A typology of causatives: form, syntax and meaning', pp. 30–83. *Changing Valency: Case Studies in Transitivity*. R. M. W. Dixon and Alexandra Y. Aikhenvald
- Dixon, R.M.W. (2005). *A Semantic Approach to English Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Dixon, R. M. W. (2012). *Basic Linguistic Theory*. Oxford University Press.
- Givon, T.1980. The binding hierarchy and the typology of complements. In *Studies in Language* 4 (3), 333-377.
- Guerrero Valenzuela, Lili'an G. 2004. The syntax–semantics interface in Yaqui complex sentences: A Role and Reference Grammar Analysis. Ph.D. dissertation, University at Buffalo.
- Izadi, E., Rasekhmahand, M. (2018). The rate of semantic and syntactic dependency of complement clauses in Persian. *Journal of Researches in Linguistics*, 9(2), 17-42. [In Persian]
- Kemmer, S. and A. Verhagen (1994). The Grammar of Causatives and the Conceptual Structure of Events. *Cognitive Linguistics*, 5 (2), 115-157.
- Levin Beth and Marla Rappaport-Hovav. 1995. *Unaccusativity: at the Syntax-Lexical Semantic Interface*. Cambridge: MIT Press.
- Mirzaei, A. (2017). Persian Multiple-Core Clauses The study of non-finite core according to RRG. , 7(13), 73-83. [In Persian]
- Moezipour, F. (2020). Role and Reference Grammar and grammaticalization A perspective from auxiliaries in Persian. *Journal of Linguistics & Khorasan Dialects*, 12(1), 137-188. [In Persian]
- Najafi, A. (1999). *Farhang-e farsi-ye amyane*. Tehran: Niloufar [In Persian]
- Najafi, P., Rahimian, J. (2021). Syntactic, Semantic, and Pragmatic Representations of Adjacent Verbs in Persian Language: An Analysis Based on Role and Reference Grammar (RRG). *Journal of Researches in Linguistics*, 13(1), 133-162. [In Persian]
- Nedyalkov, V.P and Silnitsky, G. (1973). The Typology of Morphological and Lexical Causatives in F. Kiefer (ed.), *Trends in Soviettheoretical linguistics*. D. Reidel: Dordrecht.
- Noonan, M. (2007). Complementation, Language Typology and Syntactic Description, Volume 2, Edited By: T.Shopen, 52-150. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shibatani M. (1975) *A linguistic study of causative constructions*. IULC: Bloomington.
- Shibatani, M. (1976). The Grammar of Causative Constructions: A Conspectus. In: Masayoshi Shibatani, *Syntax and Semantics*, 6, (pp. 1-40). New York: Academic Press.
- Shibatani, M. and Pardeshi, P. (2002). The causative continuum. In *The grammar of causation and Interpersonal manipulation*, edited by M. Shibatani. Amsterdam: John Benjamin.
- Tabibzadeh, O. (2006). Causative and Copulative Structures in Persian. *NAME- YE FARHANGESTAN*. 4(32). 61-68. [In Persian]
- TALMY, L. (1976) 'Semantic causative types', in M. Shibatani (ed.) *The Grammar of Causative Constructions*. Publisher: Brill, Leiden, Netherlands.
- VanValin, R. (2021). Cosubordination. In Robert Van Valin (ed), *Challenges at the Syntax-Semantics-Pragmatics Interface: A Role and Reference Grammar Perspective*. 241-254Ed: Cambridge Scholars Publishing
- VanValin, R. (2005). *Exploring the syntax-semantics interface*, Cambridge, Cambridge University Press.
- VanValin, R& R, LaPolla. (1997). *Syntax: structure, meaning and function*. Cambridge: Cambridge University Press.

مقاله پژوهشی

سببیت در زبان فارسی (تحلیلی بر اساس دستور نقش و ارجاع)

پریسا نجفی

جلال رحیمیان*

چکیده

دستور نقش و ارجاع در راستای تحلیل ساخت‌های مرکب چارچوبی ارائه می‌دهد که «سلسله‌مراتب روابط میان‌بندی» نام دارد و به‌عنوان قاعده‌ای کلی برای بررسی‌های بینابانی به کار می‌رود. این سلسله‌مراتب خود متشکل از دو «پیوستار معنایی» و «پیوستار نحوی» است و بر اساس تصویرگونگی بنا نهاده شده است، به این معنی که ساخت‌هایی که دارای همبستگی زیاد معنایی هستند در قالب ساخت‌های نحوی مستحکم‌تری بیان می‌شوند و برعکس. در این سلسله‌مراتب، ساخت‌های سببی نیز جای دارند و محور مطالعه پژوهش حاضر قرار گرفتند. ساخت‌های سببی در مطالعه حاضر به سه نوع سببی نوع یک، سببی امری و سببی نوع دو تقسیم شدند. بر این اساس نخست به بررسی ابعاد نحوی، معنایی و تعامل این دو بعد در ساخت‌های سببی پرداختیم. در بعد نحوی نوع رابطه الحاق-پیوند و در بعد معنایی، سلسله‌مراتب معنایی مورد بحث بودند. یافته‌ها حاکی از آن است که سببی‌های نوع یک در رابطه هم‌وابستگی هسته‌ای و سببی‌های نوع دو و امری در رابطه هم‌وابستگی مرکزی به سر می‌برند. تعامل دو سطح نحو و معنا در ساخت‌های سببی نیز در قالب الگوریتم‌های پیوندی تبیین شدند. در نهایت چنین محرز شد که یافته‌های زبان فارسی در جهت تأیید «سلسله‌مراتب میان‌بندی» عمل می‌کنند و از این رهگذر می‌توان بر کفایت تبیینی آن صحنه گذارد.

کلیدواژه‌ها: دستور نقش و ارجاع، روابط الحاق-پیوند، ساخت‌های سببی، سلسله‌مراتب معنایی، سلسله‌مراتب میان‌بندی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱- مقدمه

مفهوم سببیت و ساخت‌های سببی محمل بسیاری از پژوهش‌های زبانی بوده است و بیشتر آن‌ها نیز بر پایه مطالعات رده‌شناختی صورت گرفته است. پژوهشگران در این حوزه ابعاد مختلف دستوری، معنایی و کاربردی را در بررسی‌های خود لحاظ کرده‌اند. در بعد دستوری عمده پژوهش‌ها معطوف به ویژگی‌های صوری و ساخت‌واژی فعل‌های سببی بوده است (Nedyalkov & Silnitsky, 1973; Shibatani, 1975, 1976; Comrie, 1989) و بر این اساس فعل‌های سببی به سه نوع واژگانی^۱، ساخت‌واژی^۲ و نحوی^۳ تقسیم شده‌اند. مطالعات متعاقب نیز منتج به ارائه پیوستاری مشکل از سه نوع مذکور شده است (Givon, 1980; Dixon, 2000). ویژگی معنایی انواع محمول‌های سببی مانند: سببی‌های مستقیم^۴، غیرمستقیم^۵، بهره‌کشی^۶ و غیره موضوع بررسی‌های زبانی دیگری نیز بوده‌اند (Talmy, 1976) دیکسون^۷ (2000) نیز بر اساس مطالعات رده‌شناختی زبان‌های مختلف، ساخت‌های سببی را از سه بعد صوری، نحوی و معنایی مورد بررسی و مطالعه قرار می‌دهد و در نهایت نیز نه ملاک معنایی معرفی می‌کند که می‌تواند در تحلیل ساخت‌های سببی مورد استفاده قرار گیرند. دیکسون (2000, 2012) معتقد است که مفهوم سببیت می‌تواند در قالب پنج امکان صوری ظاهر شود: ۱- سببی‌های صرفی، ۲- سببی‌های نحوی، ۳- سببی‌های واژگانی ۴- وجود دو فعل در یک گزاره و ۵- جابه‌جایی فعل کمکی. بعد معنایی ساخت‌های سببی نیز عمدتاً از دو جنبه مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. نخست جنبه‌ای که مفهوم سببیت را یک رویداد کلان می‌بیند که از دو خرد رویداد سبب‌ساز^۸ و رویداد نتیجه^۹ تشکیل شده است. جنبه دیگر به تمایز میان سببی مستقیم و سببی غیرمستقیم می‌پردازد، به ترتیب یعنی موقعیتی که در آن سبب‌ساز نقش عامل و سبب‌پذیر نقش پذیرنده دارد و موقعیتی که در آن دو مشارک با نقش عامل وجود دارد (Shibatani & Pardeshi, 2002: 89). برخی پژوهش‌ها نیز به ویژگی‌های سبب‌پذیر مانند جاننداری^{۱۰}، کنترل‌گری^{۱۱} و اراده^{۱۲} آن توجه داشته‌اند (Comrie, 1989; Cole, 1983)

دیرمقدم (۱۳۶۷: ۱۴) ساخت‌هایی را سببی می‌داند که در آن شخصی، حادثه‌ای یا پدیده‌ای (که به آن سبب‌ساز^{۱۳} اطلاق می‌شود) محرک و انگیزه‌ای می‌شود تا شخص یا شیء دیگری (که سبب‌پذیر^{۱۴} نامیده می‌شود) عملی را انجام دهد، حالتی بپذیرد یا در وضعیتی باقی بماند. در برخی ساخت‌های سببی نیز می‌توان قائل به وجود نقش پذیرنده دیگری بود و آن تأثیرپذیر^{۱۵} است. **کمر و فراهان**^{۱۶} (1994:119) آن را نقطه پایان انرژی (وارد شده از سبب‌ساز به سبب‌پذیر) می‌دانند، به عبارتی دقیق‌تر می‌توان گفت تأثیرپذیر مقصد عمل است. برای نمونه در جمله (۱)، مارال سبب‌ساز، اسب سبب‌پذیر و کنار آخور تأثیرپذیر هستند. همچنین رویدادهای سبب و نتیجه به ترتیب مارال باعث می‌شود و اسب به کنار آخور می‌رود هستند و برد فعل سببی است. فعل سببی عنصری است که دارای محتوای سببی است و بین سبب‌ساز و سبب‌پذیر ارتباط برقرار می‌کند.

¹ lexical
² morphological
³ syntactic
⁴ direct
⁵ indirect
⁶ manipulative
⁷ Dixon, R.M.W
⁸ causing event
⁹ resulting event
¹⁰ animacy
¹¹ control
¹² volition
¹³ causer
¹⁴ causee
¹⁵ affectee

¹⁶ Kemmer, S. & Verhegen, A.

(۱) مارال اسب را به کنار آخور برد. (دولت‌آبادی، ۱۳۶۳: ۴۹)

فعل سببی (برد) در مثال (۱) از نوع واژگانی است. «سببی واژگانی» به فعل‌هایی اطلاق می‌شود که به صورت ذاتی دارای مفهوم سببیت هستند یا به عبارتی دقیق‌تر رویداد سبب و نتیجه را در خود دارند بدون آن که دارای نشانگر خاصی باشند (برخلاف سببی‌های ساخت‌وازی) یا به فعل دیگر نیازمند باشد (برخلاف سببی‌های نحوی در مثال ۲). **دیکسون** (۲۰۱۲: ۴۷) معتقد به وجود دو نوع سببی واژگانی است، نخست موقعیتی که در آن یک فعل هم‌زمان می‌تواند کاربرد سببی و غیر سببی داشته باشد، یعنی آنچه که از آن‌ها تعبیر به افعال «دووجهی»^۱ می‌شود، مانند مثال (۲). دوم، زمانی که یک فعل دارای دو صورت غیر مرتبط باشد به گونه‌ای که صورت دیگر نقش سببی دارد. در مورد اخیر می‌توان به جفت‌های مردن/کشتن، رفتن/بردن، شدن/کردن و غیره اشاره داشت.

(۲) الف. شیشه شکست.

ب. مریم شیشه را شکست.

بابا احمدی امانی و نغزگوی کهن (۱۳۹۸) معتقدند که باید میان آنچه ساخت سببی و فعل سببی خوانده می‌شود تفاوت قائل شد، زیرا ممکن است یک فعل در یک ساخت دارای کارکرد سببی باشد اما در ساخت دیگر فاقد نقش سببی باشد و برای نمونه مثال‌های (۳ و ۴) را مطرح می‌کنند.

(۳) هرچه بود بی‌بی می‌بایست هر طور شده خاور را بخواباند.

(۴) پدر شلوارش را زیر تشک می‌خواباند که صبح وقتی پوشید خط شلوارش خربزه را قاچ کند.

در مثال (۳) فعل خواباندن دارای کارکرد سببی (صرفی) است اما در مثال (۴) کارکرد غیرسببی دارد. **بابا احمدی امانی و نغزگوی کهن** (۱۳۹۸) چنین بیان می‌دارند که برای مثال (۳) می‌توان برابر غیر سببی «خاور خوابید» را متصور شد اما چنین امکانی برای مثال (۴) وجود ندارد و نمی‌توان گفت شلوار زیر تشک خوابید^۲ و در نتیجه وجود نشانه سببی صرفی (پسوند-ان) ملاک قطعی بر وجود ساخت سببی نیست. ایشان در ادامه به بررسی ساخت‌های سببی صرفی و نحوی در زبان فارسی می‌پردازند. از نظر ایشان در ساخت‌های سببی صرفی فعل دارای پسوند سببی ساز «-ان» است و دارای دو گونهٔ تکواژی «-اندن» و «-انیدن» است. در ادامه نیز سببی‌های صرفی را به دو گروه ساده و مرکب تقسیم می‌کنند که به ترتیب در مثال‌های (۵) و (۶) مشاهده می‌شوند.

(۵) همه عجم به اتفاق او را به ملک نشاندهند. {نشاندهند سببی صرفی ساده}

(۶) طاهر لشکر برنشانده و حربی عظیم کرد. {برنشانده سببی صرفی مرکب با پیشوند «بر»}

طیب‌زاده (۱۳۸۵) نیز در پژوهشی به فرایند سببی‌سازی در ساخت‌های اسنادی می‌پردازد. ایشان معتقدند که فعل «کردن» در ساخت‌های اسنادی چون (۷) فعلی اسنادی و سببی است که جانشین فعل اسنادی «شدن» شده است. در واقع در این ساخت‌ها با فرایند سببی‌سازی مواجه هستیم که به موجب آن زنجیرهٔ (۸) به زنجیرهٔ (۹) تبدیل می‌شود.

(۷) هوا سرد شد. ← بارش برف هوا را سرد کرد.

(۸) مسندالیه + مسند (صفت) + فعل اسنادی

(۹) فاعل + مفعول (مسندالیه) + مسند (صفت) + فعل اسنادی سببی «کردن»

طیب‌زاده (۱۳۸۵) معتقد است فرایند سببی‌سازی نه تنها بر زنجیرهٔ «صفت + فعل اسنادی» بلکه بر زنجیرهٔ «اسم + فعل اسنادی نیز عمل

^۱ ambitransitive

^۲ البته می‌توان دلیل عدم امکان غیر سببی ساختن مثال (۴) را مربوط به وجود مشخصه جاننداری در فاعل «خوابیدن» نسبت داد، در نتیجه «خاور می‌تواند بخوابد» ولی «شلوار نه!».

می‌کند، مانند مثال (۱۰):

(۱۰) این ساختمان مدرسه است ← آن‌ها این ساختمان را مدرسه کردند.

ساخت‌های سببی نحوی نیز متشکل از دو بند پایه و پیرو هستند به گونه‌ای که فعل سببی نحوی (وادار کردن) در بند پایه و فعل واژگانی (متوقف ساختن) در بند پیرو ظاهر می‌شود.

(۱۱) [مک کارلی را وادار می‌کنند پایه] [که اتومبیل خود را متوقف سازد بند پیرو].

بنابراین بر مبنای مطالب عنوان‌شده، در زبان فارسی سه نوع ساخت سببی واژگانی، صرفی/ساخت‌واژی و نحوی وجود دارد. در پژوهش حاضر اهدافی دنبال می‌شود که آن را از سایر پژوهش‌های مشابه مجزا می‌سازد. نخست آن که بیشتر تمرکز پژوهش حاضر بر سببی‌های نوع یک است که به نظر می‌رسد تاکنون در مطالعات انجام‌شده مورد بحث نبوده‌اند. همچنین توجه هم‌زمان به ابعاد نحوی و معنایی ساخت‌های سببی و نیز تبیین چگونگی تعامل دو سطح مذکور از دیگر ویژگی‌های خاص پژوهش مذکور می‌باشد. در جهت نیل به اهداف موردنظر از مبانی و مفروضات دستور نقش و ارجاع بهره خواهیم برد. بر اساس مطالب بیان‌شده، در پژوهش حاضر بر آنیم تا به سؤالات زیر پاسخ دهیم:

۱- بازنمایی نحوی و معنایی ساخت‌های سببی در زبان فارسی به چه صورت است؟

۲- تعامل نحو-معناشناسی ساخت‌های سببی در زبان فارسی چگونه تبیین می‌شود؟

۳- رابطه تصویرگونگی در ساخت‌های سببی زبان فارسی بر اساس سلسله‌مراتب روابط میان‌بندی به چه شکل تجلی می‌یابد؟

گفتنی است جهت دسته‌بندی انواع محمول‌های سببی نوع دو و سببی امری از دسته‌بندی **نونان**^۱ (2007) بهره برده‌ایم. در دسته‌بندی مذکور، انواع محمول‌های متمم‌خواه^۲ به انواع محمول‌های بهره‌کشی^۳، تمنایی^۴، بیانی^۵، مرحله‌ای^۶ غیره تقسیم می‌شوند.

۲- روش‌شناسی پژوهش

در پژوهش حاضر جهت بررسی داده‌ها از روش توصیفی-تحلیلی بهره خواهیم برد. همان‌گونه که در بخش‌های پیشین نیز بدان اشاره شد، انواع ساخت‌های سببی در سه دسته سببی‌های نوع یک، نوع دو و امری جای می‌گیرند. در خصوص سببی‌ها نوع یک داده‌ها عمدتاً از منابعی چون فرهنگ فارسی عامیانه (نجفی، ۱۳۷۸)، مثال‌های موجود در دیگر پژوهش‌ها و همچنین گفتار عادی گویشوران تهیه شده‌اند. در خصوص دو نوع دیگر (سببی نوع دو و امری) عمده مثال‌ها برگرفته از پیکره نوشتاری همشهری^۲ (AleAhmad et al., 2009) می‌باشد. پیکره در بردارنده ۱۵۰ میلیون واژه و متشکل از ژانرهای مختلف فرهنگی، ادبی، سیاسی، علمی، اجتماعی و غیره از سال ۱۳۶۷ تا ۱۳۸۷ است. در ادامه نیاز به طبقه‌بندی انواع محمول‌های سببی نوع دو و امری/اجازه‌ای بر اساس روابط معنایی ساخت‌های مرکب بر مبنای سلسله‌مراتب میان‌بندی بود. به همین جهت از طبقه‌بندی **نونان** (2007) استفاده شد که بر این اساس انواع فعل‌ها برای هر طبقه محمولی معین گشت. طبقه‌های فعلی به انواع فعل‌های بهره‌کشی و بیانی تقسیم شدند. در گام بعد باید مصداق‌های انواع طبقه‌های فعلی در زبان فارسی پیدا می‌شد که این مهم بر اساس انواع ترادف‌های معنایی در فرهنگ‌های فارسی محقق شد. برای نمونه در خصوص فعل‌های بهره‌کشی به فعل‌هایی با مضمون مشترکی چون وادار کردن، مجبور کردن، وا داشتن و نظایر آن‌ها رسیدیم و به همین صورت برای هر طبقه از فعل‌ها

¹ Noonan, M

² Complement-taking predicates

³ manipulative

⁴ desiderative

⁵ utterance

⁶ phasal

مصادق‌های فعلی قرار دادیم. از آنجا که بررسی پیکره‌بنیاد تمامی فعل‌های هر طبقه به جهت فراوانی زیاد آن‌ها میسر نیست از هر طبقه دو فعل با بالاترین بسامد وقوع انتخاب شدند. گزینش دو فعل مذکور نیز بر اساس جستجوی رایانه‌ای در پیکره همشهری انجام شد، به این صورت که: نخست همه وقوع‌های فعل‌های موجود در هر طبقه اندازه‌گیری شد و در نهایت دو فعلی که در هر طبقه دارای بالاترین بسامد وقوع بودند انتخاب شدند. به علاوه در برخی مباحث مانند بخش مربوط به سببی نوع یک از دیگر منابع مبتنی بر داده‌های گفتاری نیز استفاده شده است که در هر مورد نیز منبع دقیق آن مقابل هر مثال ذکر شده است.

۳- برخی مفاهیم بنیادین در دستور نقش و ارجاع

پیش از پرداختن به موضوع مورد بحث، لازم است برخی مفاهیم و عناوین موجود در دستور نقش و ارجاع توضیح داده شوند. در دستور نقش و ارجاع «ساخت لایه‌ای بند^۱» از ارکان مهم نظریه محسوب می‌شود و شامل هسته^۲، مرکز^۳ و بند می‌شود که از جهانی‌های نظریه نیز هستند. مرکز، هسته و موضوع‌های هسته را در خود جای داده و بند نیز شامل مرکز و دیگر عناصر می‌شود. از طرفی نیز این دستور در خصوص جملات مرکب دو مؤلفه «الحاق^۴» و «پیوند^۵» را معرفی می‌کند که در نهایت ترکیب انواع لایه‌های بند و سطوح الحاق-پیوند منجر به ایجاد یازده رابطه الحاق-پیوند (با احتساب سطح جمله) می‌شود. سطح الحاق به ماهیت و نوع ساخت‌ها در یک ترکیب مرکب اشاره دارد، مانند ترکیب‌های «هسته+هسته»، «مرکز+مرکز» و «بند+بند» که به ترتیب الحاق هسته‌ای، الحاق مرکزی و الحاق بندی نامیده می‌شوند. در سطح پیوند نیز سه پیوند همپایگی^۶، هم‌وابستگی^۷ و ناهم‌پایگی^۸ مفروض است. هم‌وابستگی پیوندی است که در آن دو واحد متجانس به صورت هم‌پایه در کنار هم قرار می‌گیرند و دارای الزام اشتراک عملگر^۹ هستند. مقوله‌های دستوری مانند زمان^{۱۰}، نمود^{۱۱}، نفی^{۱۲}، جهت^{۱۳}، وضعیت^{۱۴}، توان منظوری^{۱۵} (مفهومی برابر با نوع جمله)، جهت‌نمایی^{۱۶} و گواه‌نمایی^{۱۷}، کمیت رخداد^{۱۸} و غیره که لایه‌های گوناگون بند را توصیف می‌کنند عملگر نام دارند. لایه‌های بند می‌توانند تحت سیطره یا تحت تأثیر یک عملگر یا بیشتر از یک عملگر واقع شوند. عملگرها به صورت فرافکنی^{۱۹} مجزا در کنار فرافکن سازه‌ای مطرح می‌شود. هر سطح از بند، مرکز و هسته عملگرهای خاص خود را دارند. در سطح معنایی نیز انواع ساخت‌های زبانی بر اساس بازنمایی منطقی معمول که عمدتاً از نوع فعل است تحلیل می‌شوند. در دستور نقش و ارجاع برای بازنمایی واژگانی فعل از مفهوم «نوع عمل^{۲۰}» که توسط **وندلر**^{۲۱} (1967) مطرح شد، استفاده می‌شود. بر اساس این

¹ Layerd structure of the clause

² nucleus

³ core

⁴ juncture

⁵ nexus

⁶ coordination

⁷ cosubordination

⁸ subordination

⁹ operator

¹⁰ tense

¹¹ aspect

¹² negation

¹³ modality

¹⁴ status

¹⁵ illocutionary force

¹⁶ directional

¹⁷ evidential

¹⁸ event quantification

¹⁹ projection

²⁰ Aktionsart

²¹ Vendler, Z

مفهوم، فعل‌ها به چهار گروه «ایستا»^۱، «لحظه‌ای»^۲، «پایا»^۳ و «کنشی»^۴ تقسیم می‌شوند. علاوه بر چهار دسته مذکور، فعل‌های «تک‌باری»^۵ و «کنشی غایت‌مند»^۶ نیز به آن‌ها اضافه می‌شود.

(۱۳) طبقه فعل‌های

الف) فعل ایستا: دانستن، داشتن.

ب) فعل کنشی: خوردن، راه رفتن.

پ) فعل تک‌باری: عطسه کردن، سرفه کردن.

ت) فعل لحظه‌ای: منفجر شدن، ترکیدن.

ث) فعل پایا: ذوب شدن، یاد گرفتن.

ج) فعل کنشی پایان‌مند: (چیز مشخصی را) خوردن، (به سمت مقصد مشخصی) راه رفتن.

ون ولین^۷ (2005) برای نمایش صوری گونه‌های متفاوت نوع عمل در دستور نقش و ارجاع از تجزیه واژگانی^۸ (Dowty, 1979) استفاده می‌کند.

در تجزیه واژگانی، فعل‌های ایستا و کنشی به عنوان طبقه‌های اصلی فعل‌های در نظر گرفته می‌شوند و طبقه‌های دیگر از آن‌ها مشتق می‌شوند.

جدول ۱- ساخت منطقی فعل‌ها بر اساس نوع عمل

Table 1- Logical structure of verbs based on Aktionsart

نوع عمل	ساخت منطقی
ایستا	predicate' (x) یا (x, y)
فعالیت‌محور	do' (x, [predicate' (x) یا (x,y)])
حصولی	INGR predicate' (x) یا (x, y), یا INGR do' (x, [predicate' (x) یا (x, y)])
تک‌بار	SEML predicate' (x) یا (x, y) SEML do' (x, [predicate' (x) یا (x,y)])
پایان‌محور	BECOME predicate' (x) یا (x, y), یا BECOME do' (x, [predicate' (x) یا (x,y)])
فعالیت‌محور پایان‌محور	do' (x, [predicate' 1 & INGR predicate' 2(z,x) یا (y) (x,y)])
سببی	α CAUSE β , هر نوع ساخت منطقی: α, β

انواع موضوع‌ها در ساخت منطقی جمله دارای نقش‌های معنایی خاصی هستند. نقش‌های معنایی در سه سطح تعریف می‌شوند. نخست آن‌چه که نقش‌های معنایی فعل-ویژه^۹ نامیده می‌شود مانند: دونده، کشنده، شنونده و غیره. سطح بعدی روابط پذیرنده^{۱۰} هستند که تعمیم‌های معنایی مربوط به نقش‌های فعل-ویژه است که از آن دسته می‌توان به اثرگذار^{۱۱}، ابزار^{۱۲}، تجربه‌گر^۱، پذیرنده^۲، اثرپذیر^۳ اشاره کرد

¹ state

² achievement

³ accomplishment

⁴ activity

⁵ Semelfactive

⁶ Active accomplishment

⁷ Van Valin, R

⁸ lexical decomposition

⁹ verb-specific

¹⁰ thematic relations

¹¹ agent

¹² instrument

و در سطح سوم نیز نقش‌های معنایی تعمیم یافته یعنی «فرانقش‌های معنایی»^۴ کنش‌گر^۵ و کنش‌پذیر^۶ است که تعمیم‌های معنایی روابط هستند. کنش‌گر نمونه‌اعلای اثرگذار و کنش‌پذیر نمونه‌اعلای اثرپذیر است. این روابط پذیرنده در مدخل واژگانی فعل‌ها ثبت نمی‌شوند بلکه به لحاظ جایگاه‌های موضوع در ساخت منطقی فعل‌های ایستا و کنشی تعریف می‌شوند. انواع روابط پذیرنده مبین جایگاه‌های موضوع در ساخت منطقی است.

← Arg. Of	1 st arg. Of	1 st arg. of	2 nd arg. of	→ Arg. of state
Do	do' (x, ...)	pred' (x, y)	pred' (x, y)	pred' (x)
کنش‌گر	تاثیرگذار جایه‌جا کننده منتشر کننده اجرا کننده مصرف کننده خلق کننده مشاهده کننده استفاده کننده	مکان ادراک کننده دریافت کننده خواهنده قضاوت کننده دارنده تجربه کننده شاخص‌گر متغیر	پذیرنده محرک محتوا خواست قضاوت دارایی احساس شاخص ارزش اجرا مخلوق	کنش‌پذیر موجودمند

شکل ۱- پیوستار برخی روابط پذیرنده بر مبنای جایگاه موضوع در ساخت منطقی (Van Valin, 2005: 58)

Fig 1- Thematic relations continuum in terms of logical structure argument positions (Van Valin, 2005: 58)

۳-۱- مفهوم سببیت در دستور نقش و ارجاع

در دستور نقش و ارجاع گروه‌های ارجاعی (اسمی) که در ساختار موضوعی محمول‌ها شرکت می‌کنند دارای فرانقش‌های معنایی کنش‌گر یا کنش‌پذیر هستند. در ساخت‌های سببی نیز سبب‌ساز دارای نقش معنایی کنش‌گر است که عموماً هم دارای اراده است و سبب‌پذیر دارای نقش معنایی کنش‌پذیر (کنش‌رو^۷ یا پذیرا^۸) است و اغلب فاقد اراده است. به عبارتی دقیق‌تر کنش‌گر با ابزارهای زبانی یا غیرزبانی، انجام کنشی را به کنش‌پذیر تحمیل می‌کند. رابطه معنایی مورد بحث در شکل (۲) نمایان است:

کنش‌پذیر کنشی را انجام می‌دهد، یا درگیر → کنش‌گر کنشی را به کنش‌پذیر تحمیل می‌کند.
فرایند یا تغییر حالت می‌شود. (زبانی یا غیر زبانی)

شکل ۲- معنانشناسی سببیت (Van Valin, 2005, 243)

Fig 2- Semantics of causation

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، کنش‌گر کنشی را بر کنش‌پذیر تحمیل می‌کند با این قصد که کنش‌پذیر کنش مذکور را با انجام برساند یا درگیر برخی فرایندها شود و یا این که پذیرای تغییر حالت شود. در «سلسله‌مراتب معنایی میان‌بندی»^۹ در دستور نقش و ارجاع سه رابطه معنایی در حوزه سببیت وجود دارد. محمول‌های مبین رویدادهای سببی که در آن‌ها کنش‌گر از ابزار غیرزبانی بهره می‌گیرد سببی

¹ experiencer

² theme

³ patient

⁴ semantic macro-roles

⁵ actor

⁶ undergoer

⁷ theme

⁸ patient

⁹ Interclausal relations hierarchy

مستقیم نام دارند و با عنوان‌های سببی نوع اول^۱ ارائه می‌شوند. سببی‌های غیرمستقیم نیز با عنوان سببی نوع دوم^۲ مطرح می‌شوند و در این ساخت‌ها فعل‌های سببی مانند مجبور کردن، باعث شدن، سبب شدن و غیره جای دارند. این نوع فعل‌ها در برخی پژوهش‌ها (Noonan, 2003; Cristofaro, 2007) با عنوان محمول‌های بهره‌کشی^۳ مطرح می‌شوند. در رویدادهای سببی که کنش‌گر از ابزارهای زبانی برای ترغیب یا تحریک کنش‌پذیر به انجام کاری استفاده کند سببی‌های امری^۴ نام می‌گیرند مانند: ترغیب کردن، درخواست کردن، دستور دادن و غیره. نکته‌ای که در مورد سببی‌های غیرمستقیم و امری می‌توان ذکر کرد آن است که کنش‌پذیر اغلب در این دو نوع دارای اراده است و می‌تواند کنش موردنظر را به انجام رساند یا نرساند. ویژگی دیگری که می‌توان در تمایز سببی مستقیم و غیرمستقیم با سببی امری بیان نمود وجود استلزام معنایی^۵ است. برای مثال جمله‌های «علی رضا را کشت» و «علی باعث شد که رضا بمیرد» مستلزم آن هستند که رضا مرده باشد. در مقابل جمله «علی به رضا گفت که مهمانی را ترک کند» مستلزم آن نیست که رضا مهمانی را ترک کرده است چون رضا به عنوان اثرپذیر^۶ دارای اراده جهت انجام یا عدم انجام رویداد سبب است.

در سلسله‌مراتب روابط میان‌بندی ساخت‌ها به جهت میزان تحکیم معنایی و نحوی دارای رده‌بندی است که در شکل زیر نمایان است:

شکل ۳- سلسله‌مراتب روابط میان‌بندی (Van valin, 2005: 209)

Fig 3- Interclausal Relations Hierarchy (Van valin, 2005: 209)

¹ causative [1]

² causative [2]

³ manipulative

⁴ jussive

⁵ semantic entailment

⁶ effectee

در شکل (۳) انواع روابط معنایی میان سازه‌ها در یک ساخت مرکب به همراه قالب متناظر نحوی آن‌ها مشاهده می‌شود. اصل حاکم بر سلسله‌مراتب مذکور آن است که هرچه ارتباط معنایی میان سازه‌های درگیر در یک ساخت مرکب بیشتر باشد، میزان تحکیم رابطه نحوی در آن‌ها نیز بیشتر است؛ بنابراین هرچه به سمت بالای نمودار میل کنیم؛ میزان درهم‌تنیدگی نحوی و معنایی ساخت‌ها بیشتر خواهد شد. البته روابط موجود در سلسله‌مراتب معنایی همیشه به صورت متناظری که در شکل (۲) مشاهده می‌شود نیست. گاهی یک رابطه معنایی در قالب چند نوع رابطه نحوی بروز می‌یابد (Guerrero, 2004: 156). سلسله‌مراتب معنایی در شکل (۲) بر اساس مؤلفه‌هایی تعیین می‌گردند که خود نیز دارای سلسله‌مراتبی است:

سلسله‌مراتب زمانی: مراحل یک رویداد واحد < رویدادهای هم‌زمان < رویدادهای متوالی < رویدادهای (به لحاظ زمانی) نامشخص
سلسله‌مراتب سببی: فیزیکی^۱ < زبانی < فرومشنخصه^۲ < قابل استنباط^۳.

حالت ذهنی مشارک: قصد/ نیت < ادراک < باور < آگاهی.

لزوم سلسله‌مراتب مشارک: مشترک: بله < خیر.

در خصوص سلسله‌مراتب سببی، فرومشنخصگی به این معناست که عنصر سببی ساز (فعل مجبور کردن) در جمله به صورت آشکار بیان شده اما جسمانی یا زبانی بودن سبب مشخص نیست. برای مثال در جمله «پدرم من را مجبور به ترک کردن خانه کرد» معلوم نیست که سبب‌ساز به صورت فیزیکی سبب‌پذیر را مجبور به ترک خانه کرده است یا با ابزار زبانی.

۴- تجزیه و تحلیل داده‌ها

۴-۱- سببی نوع یک

در سلسله‌مراتب معنایی در دستور نقش و ارجاع، رابطه سببیت نوع یک به رویداد یا موقعیتی اشاره دارد که مستقیماً توسط رویداد یا کنش دیگری به وقوع می‌پیوندد (Van valin & Lapolla, 1997: 478; Van valin, 2005: 206)، همبستگی معنایی و نحوی در این ساخت‌ها به حدی است که در سلسله‌مراتب نحوی و معنایی در بالاترین جایگاه و پیش از محمول‌های مرحله‌ای (ر.ک شکل ۲) قرار می‌گیرند. به نظر می‌رسد ساخت‌های مبین سببی نوع یک برابر با ساخت‌هایی هستند که دیکسون (2005) آن‌ها را «دو فعل در یک محمول^۴» نام می‌نهد و معتقد است یکی از راه‌های سببی‌سازی در زبان‌ها استفاده از چنین ساخت‌ها است. در این نوع ساخت‌ها هر یک از فعل‌ها به‌خودی‌خود یک محمول محسوب می‌شوند اما مادامی که در یک ساخت قرار بگیرند با هم یک محمول واحد محسوب می‌شوند و مبین یک کنش واحدند و حداقل دارای یک موضوع مشترک هستند.

مفهوم سببی نوع یک (مستقیم) در زبان فارسی عموماً در قالب ساخت‌هایی نمایان می‌شود که در سبک گفتاری به کار می‌روند (تمامی مثال‌های مربوط به سببی نوع یک برگرفته از نجفی (۱۳۷۸) است. به جز مثال‌هایی که منبع آن‌ها ذکر شده است):

(۱۴) روغن را به خورد پوست بدهید تا پوست نرم شود.

(۱۵) گل‌گاوزبان دم کردم... به خوردش دادم.

(۱۶) او را از من دزدیدی، مهر گیاه به خوردش دادی.

(۱۷) هر گند و کثافتی را به عنوان اغذیه توی دیزی می‌جوشانند و به خورد شوهرهایشان می‌دادند.

(۱۸) باز دارند همان دروغ و دونگ‌های همیشگی‌شان را به خورد ما می‌دهند.

¹ physical

² underspecified

³ inferred

⁴ two verbs in one predicate

(۱۹) نشده که هیچ کدامشان جلسه کنند و حرف‌های گنده گنده به خورد هم بدهند؟

در هر یک از مثال‌های (۱۴ تا ۱۹) دو فعل وجود دارد که با هم تشکیل یک محمول واحد می‌دهند. در هر یک از ساخت‌ها یک فعل وجود دارد که به تنهایی می‌تواند به عنوان محمول اصلی ایفای نقش کند و آن فعل «دادن» است. در این نوع ساخت‌ها اگرچه فعل «دادن» به صورت ذاتی فعلی سببی محسوب می‌شود (دارای دو رویداد کنش‌گر چیزی می‌دهد و کنش‌پذیر چیزی دریافت می‌کند) اما فعل دیگر یعنی «خورد» مفهوم بهره‌کشی مستقیم^۱ را به ساخت اضافه می‌کند. در هر یک از ساخت‌ها به طور کلی مفهوم سببیت یا بهره‌کشی به صورت واژگانی و در قالب یک محمول مرکب «به خورد دادن» نمایان می‌شود (برخلاف سببی‌های نوع دوم که به صورت نحوی یا بندهای مرکب ظاهر می‌شوند). در این ساخت‌ها فعل «خورد» مصدر (فعل ناخودایستا) فاقد مشخصه‌های دستوری است و برای بازنمایی آن‌ها به فعل دیگر، «دادن» وابسته است.

در برخی ساخت‌ها نیز فعل «انداختن» به عنوان محمول بهره‌کشی ایفای نقش می‌کند (۲۰ تا ۲۶) و در این نوع ساخت‌ها می‌تواند با محمول دیگری از مقوله فعلی مانند (غلط کردن) یا با مقوله اسمی همراه شود. البته این مقوله‌های اسمی، فعل‌هایی هستند که دچار فرایند اسمی‌شدگی می‌شوند، در هر یک از مثال‌های (۲۲) تا (۲۶) مقوله‌های اسمی به ترتیب از فعل‌های خندیدن، گریه کردن، شک کردن، زندگی کردن، شیر دادن ساخته می‌شوند. در این حالت مفهوم سببیت/ بهره‌کشی در قالب یک محمول پیچیده متشکل از یک فعل محمولی و یک اسم محمولی تجلی می‌یابد.

(۲۰) تو این فکر رو توی سرش انداختی (گفتار عادی گویشوران).

(۲۱) برادرش را به غلط کردن انداختم (گفتار عادی گویشوران).

(۲۲) افکارش ما را به خنده می‌اندازد.

(۲۳) ربابه از بس خوشگل بود دخترهای مکتب از حسودیشان پسرپچه‌ها را تحریک می‌کردند تا ربابه را اذیت کنند و به گریه‌اش بیندازند.

(۲۴) با صدایی که سعی می‌کرد آرام باشد و مهمانان را به شک نیندازد.

(۲۵) (خواندن کتاب) آدم را از کاروبار و زندگی می‌اندازد.

(۲۶) پاییز پستان‌های ماده‌بز را می‌خشکاند و زبان‌بسته را از شیر می‌اندازد.

فعل «کردن» می‌تواند در قالب واژگانی شده، با سازه محمولی دیگر همراه شود و تشکیل یک محمول پیچیده دهد، مانند مثال‌های (۲۷)

تا (۳۲). **طیب‌زاده** (۱۳۸۵) ساختار مثال (۲۸) را به صورت زنجیره «اسم + فعل اسنادی سببی کردن» معرفی می‌کند. ساخت‌های (۳۰) تا (۳۲) نیز در بردارنده فعل اسنادی «کردن» به همراه گروه حرف‌اضافه‌ای هستند که در این گروه‌ها، حرف اضافه از نوع محمولی است.

(۲۷) اتاق را سبز کردم (گفتار عادی گویشوران).

(۲۸) آن‌ها این ساختمان را مدرسه کردند (**طیب‌زاده، ۱۳۸۵**).

(۲۹) باران هوا را خنک کرد (**طیب‌زاده، ۱۳۸۵**).

(۳۰) بی‌شرف‌ها ما چند نفر را کردند توی خانه و داشتند خانه را آتش می‌زدند.

(۳۱) مادرم میج دستم را گرفت و به زور مرا کرد زیر کرسی.

(۳۲) زهر را فقط توی کباب بابام کرده بودند.

گرو (2004:166) معتقد است چنین ساخت‌هایی که بر اساس اسم یا فعل‌های شبه ایستا^۲ (فعل‌های معین در زبان فارسی) ساخته

¹ direct manipulation

² state-like

می‌شوند، منعکس‌کننده موقعیت‌های سببی مستقیم هستند که در آن‌ها تغییراتی که به وسیله نیروی خارجی بر کنش‌پذیر اعمال می‌شود مستقیماً روی آن اثر می‌گذارد. در عموم مثال‌ها نیز کنش‌پذیر موضوع تأثیرپذیر غیرعامل است. به نظر می‌رسد این نوع ساخت‌های سببی را بتوان در طبقه بندهای نتیجه‌ای^۱ قرار داد. بندهای نتیجه‌ای مبین حالت یا وضعیتی هستند که در نتیجه انجام کنش به وسیله فاعل بند به وجود می‌آیند (Levin & Rappaport-Hovav 1995:34). ون ولین معتقد است این نوع ساخت‌ها در خود مفهوم سببیت را دارند و ساخت منطقی آن‌ها همانند سببی‌های واژگانی با فعل پایا است به این صورت که کنش باعث تغییر حالتی می‌شود که دارای نتیجه است (2005:238).

۱-۱-۴- بازنمایی معنایی سببی‌های نوع یک

از آن‌جا که محمول‌ها در ساخت‌های سببی نوع یک به صورت یک محمول واحد عمل می‌کنند، بازنمایی منطقی آن‌ها نیز به صورت فعل‌های سببی واژگانی خواهد بود و ون ولین (2005:208) نیز به این نکته اذعان دارد. برای مثال بازنمایی معنایی مثال (۳۳) به عنوان ساخت سببی واژگانی و مثال (۳۴) به عنوان سببی نوع یک (واژگانی شده) به صورت (35) خواهد بود.

(۳۳) مریم به بچه غذا داد.

(۳۴) مریم غذا را به خورد بچه داد.

(35) [do' (Maryam, Ø)] CAUSE [do' (bače, [xordan' (bače, qaza))] & INGR xorde shodan' (qaza)]

تفاوت معنایی دو مثال (۳۳) و (۳۴) در این است که مثال (۳۳) دارای مشخصه تحمیل/اجبار^۲ انجام عمل به صورت مستقیم از کنش‌گر به کنش‌پذیر است (Van valin, 2005: 42). در خصوص ساخت‌های سببی اسنادی که در آن‌ها محمول‌های صفتی و اسمی به همراه فعل اسنادی سببی تشکیل یک محمول واحد می‌دهند، ساخت منطقی (36) و (37) به ترتیب برای مثال‌های (۲۷) و (۲۸) پیشنهاد می‌شود.

(36) [do' (1sg, [kardan' (man, otaq)]] CAUSE [BECOME sabz' (otaq)]

(37) [do' (3pl, [kardan' (anha, madrese)]] CAUSE [BECOME madrese' (saxteman)]

گاهی نیز فعل سببی با فعل دیگری همراه می‌شود که نقش قیدی برای آن ایفا می‌کند. در این حالت با ساخت سببی روبه‌رو هستیم که در آن یک فعل چگونگی انجام رویداد را نشان می‌دهد، نجفی و رحیمیان (۱۴۰۰) این گونه فعل‌ها را قیدگون^۳ می‌نامند. برای نمونه در مثال‌های (۳۸) و (۳۹) به ترتیب فعل‌های «کشیدن» و «زدن» چگونگی انجام رویداد سببی را نشان می‌دهند.

(۳۸) گونی را کشید برد. (بردن به حالت کشیدن صورت گرفته است) (نجفی و رحیمیان، ۱۴۰۰).

(۳۹) دیوونه، لیوان رو زد شکست. (لیوان به حالت ضربه‌زدن شکسته است)

هریک از مثال‌های (۳۸) و (۳۹) به ترتیب دارای بازنمایی معنایی (40) و (41) می‌باشند.

(40) [do' (3sg, kešidan' (3sg, guni)] CAUSE [BECOME borde' (guni)]

(41) [do' (3sg, zadan' (3sg, livan)] CAUSE [BECOME šekaste' (livan)]

البته باید توجه داشت در بسیاری از موارد مانند مثال ۴۲ فعل «زدن» می‌تواند مبین آغاز عمل باشد که در این صورت فعل نمودی واژگانی محسوب می‌شود. (۴۲) دزد زد ماشینو رو برد (گفتار عادی گویشوران).

سؤالی که در این حین مطرح می‌شود آن است که در صورتی که یکی از فعل‌ها در محمول‌های مرکب سببی از نوع متعدی باشد، تعیین نقش‌های پذیرنده موضوع‌ها بر اساس الگوریتم پیوندی نحو → معنی‌شناسی در این ساخت‌ها به چه صورت خواهد بود؟ تلاش می‌شود به این سؤال در بخش‌های پسین پاسخ داده شود.

۱-۲-۴- بازنمایی نحوی ساخت‌های سببی نوع یک

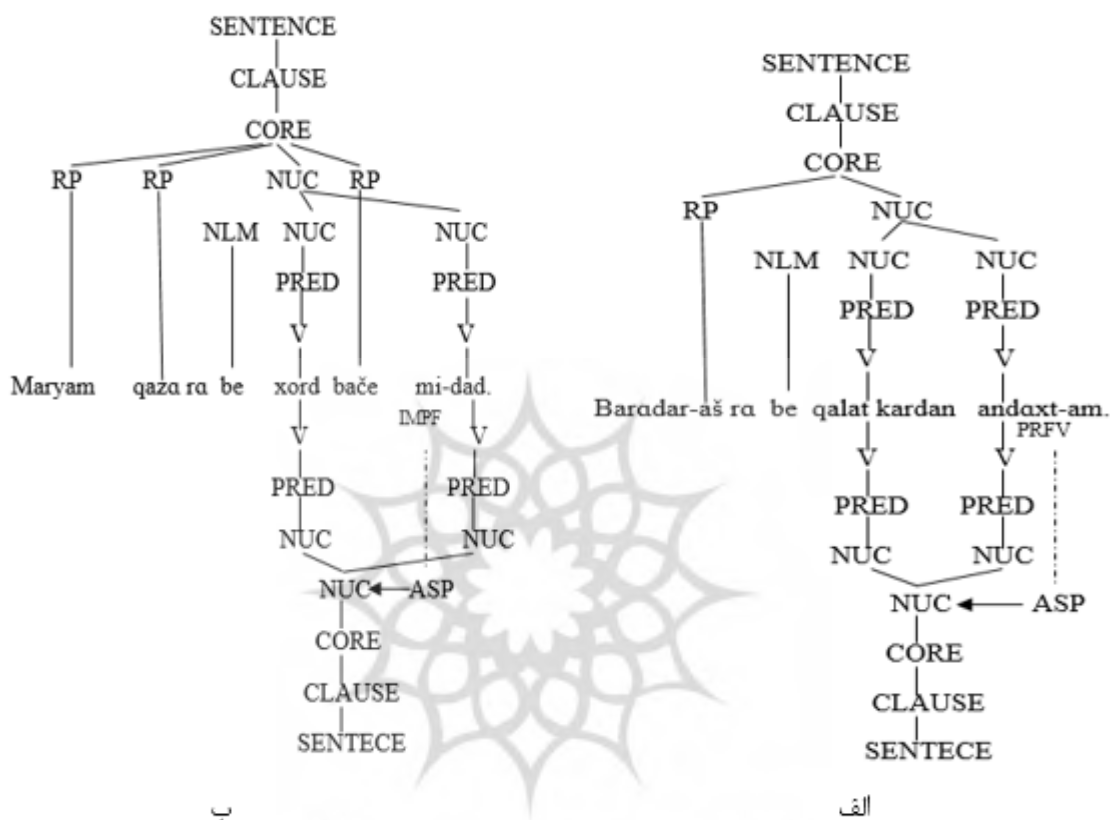
همان‌گونه که در بخش‌های پیشین نیز مطرح شد، ساخت‌های سببی نوع یک دارای محمولی مرکب هستند، به گونه‌ای که در آن‌ها دو سازه

¹ resultative clause

² coercion

³ adverb-like

هسته‌ای وجود دارد که هر یک نیز دارای نقش محمول است. میزان همبستگی در این نوع ساخت‌های سببی به حدی بالا است که به نظر می‌رسد هر دو محمول دچار فرایند دستوری شدگی می‌شوند و به عنوان یک محمول واحد (ساده) تجلی می‌یابند. در این ساخت‌ها هر دو محمول می‌توانند از جنس فعل (ناخودایستا) باشند که فرافکن‌های سازه‌ای آن‌ها در شکل (۴) مشاهده می‌شود، یا آن‌که یکی از آن‌ها از مقوله اسم یا صفت باشد که به ترتیب در شکل‌های (۵ الف) و (۵ ب) قابل مشاهده هستند.

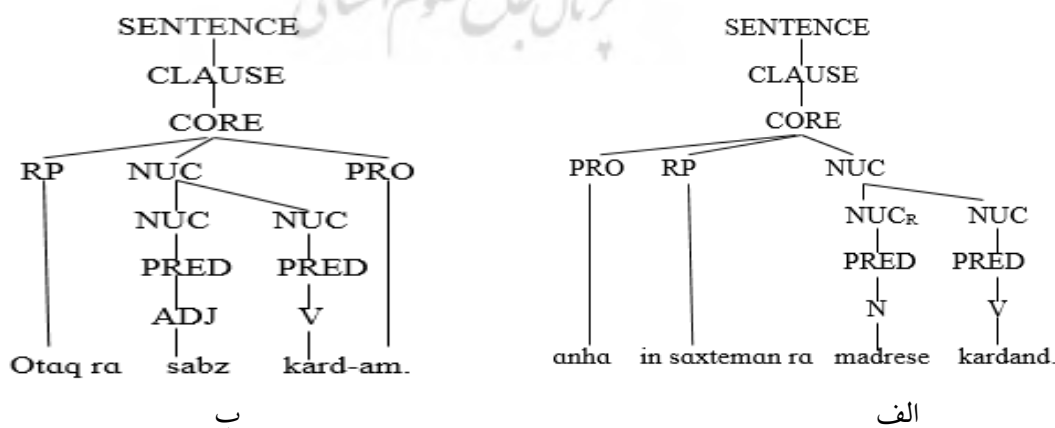

ب

الف

شکل ۴- هم‌وابستگی هسته‌ای در ساخت‌های سببی مستقیم

Fig 3- Nuclear cosubordination in direct causative constructions

ب

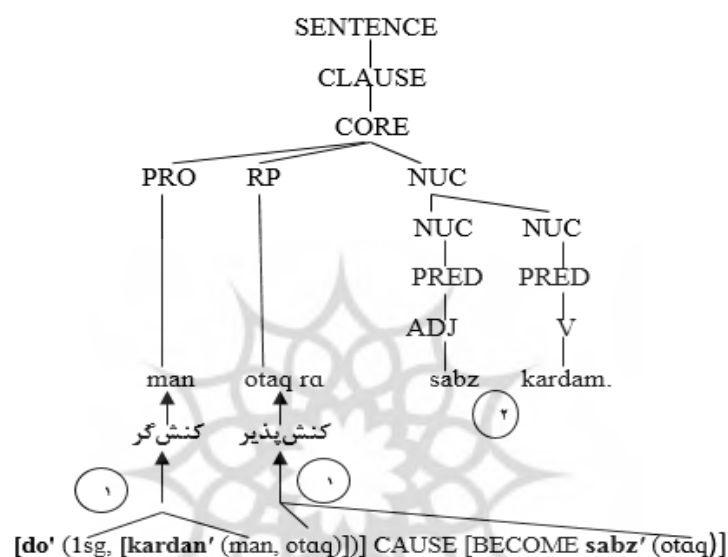
الف

شکل ۵- الحاق هسته‌ای در ساخت‌های اسنادی سببی

Fig 5- Nuclear juncture in capulative causative

۳-۱-۴- تعامل نحو-معناشناسی در ساخت‌های سببی نوع یک

همان‌گونه که در بخش‌های پیشین نیز اشاره شد، در ساخت‌های سببی نوع یک، دو محمول وجود دارد که با هم تشکیل یک محمول مرکب می‌دهند و در نتیجه می‌توان گفت با یک بند ساده روبه‌رو هستیم که در آن یک مرکز وجود دارد و موضوع‌ها همانند دیگر بندهای ساده بر اساس محمول تعیین می‌شوند؛ بنابراین الگوریتم پیوند نحو → معناشناسی در این نوع ساخت‌ها به صورت پیش‌فرض خواهد بود در خصوص ساخت‌های نتیجه‌ای نیز نکته مذکور صادق است و به راحتی می‌توان هر دو فرانش کنش‌گر و کنش‌پذیر را تعیین نمود. برای نمونه پیوند معناشناسی به نحو در ساخت‌های نتیجه‌ای را می‌توان به صورت زیر ارائه داد:

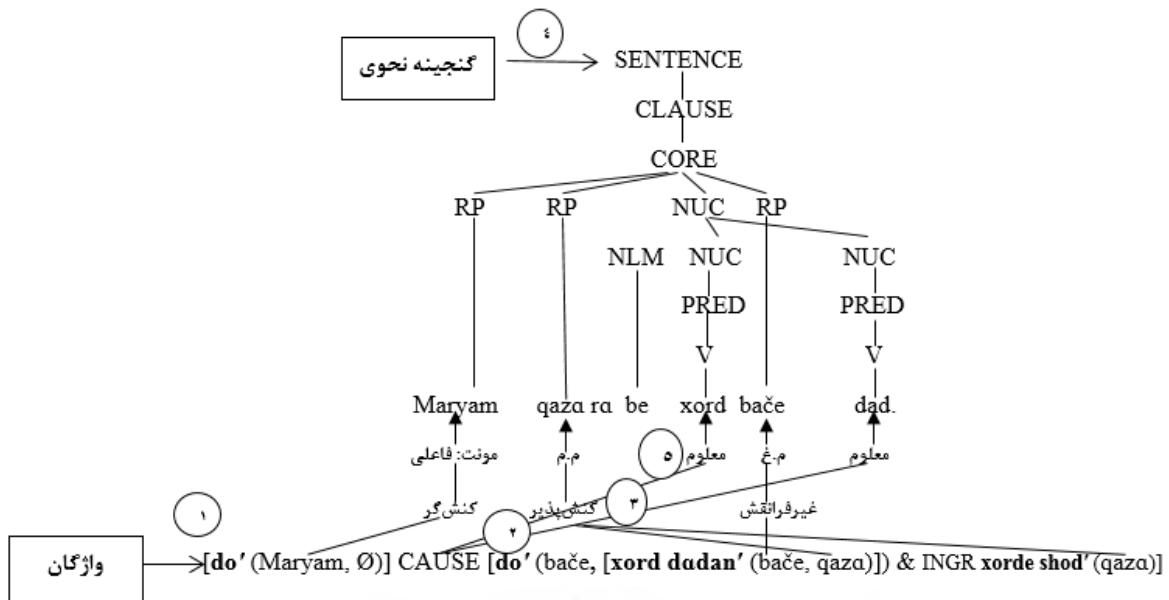

شکل ۶- الگوریتم پیوندی از معناشناسی به نحو در ساخت‌های سببی اسنادی

Fig 6- Linking algorithm from semantics to syntax in capulative causative

زمانی که هر دو محمول متعدی باشند و یا به طور کلی ساخت دارای بیش از دو جایگاه موضوعی باشد، به نظر می‌رسد تعیین فرانش کنش‌پذیر با مشکل مواجه خواهد بود. برای نمونه در بازنمایی منطقی (35)، بر اساس سلسله‌مراتب کنش‌گر-کنش‌پذیر می‌توان گفت که اولین موضوع در ساخت منطقی، (مریم) کنش‌گر است و آخرین موضوع در ساخت منطقی، (غذا) کنش‌پذیر است. بر این اساس دو موضوع فرانش مشخص می‌شوند اما در خصوص موضوع سوم (بچه) باید به چه صورت عمل کرد؟ ون ولین (2005:235) چنین بیان می‌کند که پس از تعیین فرانش‌ها بر اساس سلسله‌مراتب کنش‌گر-کنش‌پذیر، موضوع باقی مانده که نمی‌توان برای آن نقش فرانش قائل شد، به عنوان موضوع مرکز غیرفرانش تلقی می‌شود و نقش معنایی آن تأثیرگذار^۱ است.

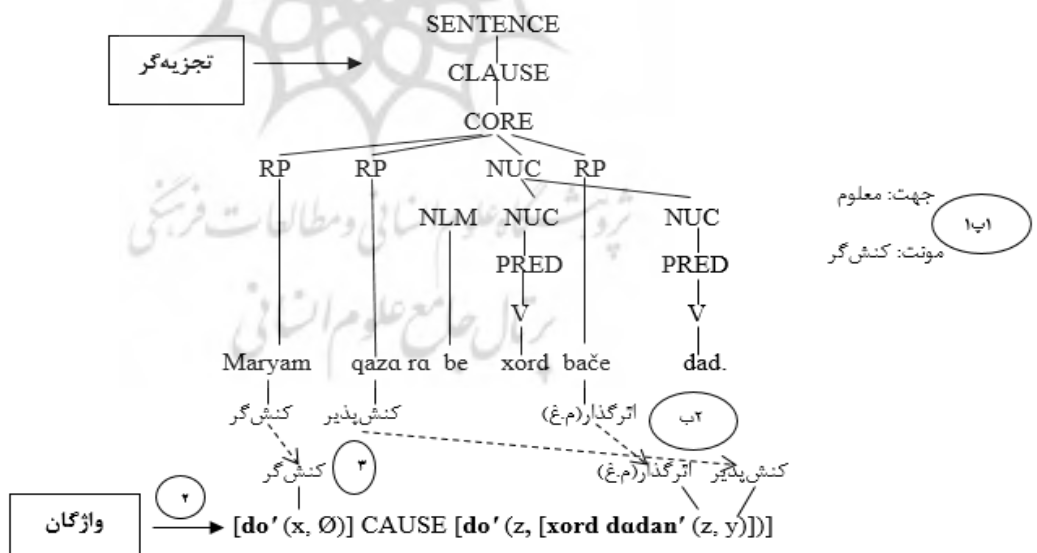
¹ effector

شکل ۷- الگوریتم پیوندی از معناشناسی به نحو در ساخت‌های سببی مستقیم

Fig 7- Linking algorithm from syntax to semantics in direct causative constructions

در هریک از شکل‌های (۷) و (۸) گام‌های موجود در الگوریتم‌های پیوندی پیش فرض نحو ↔ معناشناسی به صورت شماره مشخص شده‌اند (برای آگاهی از الگوریتم‌های پیوندی ر.ک (Van Valin, 2005: 136, 150-159)).

شکل ۸- الگوریتم پیوندی از نحو به معناشناسی در ساخت‌های سببی مستقیم

Fig 8- Linking algorithm from semantics to syntax in direct causative constructions

بر اساس مطالب مطرح شده پیرامون سببی‌های نوع یک، طرح‌واره ساختی ساخت‌های مذکور در زبان فارسی به صورت زیر ارائه می‌شود:

جدول ۱- طرحواره ساختاری ساخت‌های سببی مستقیم در زبان فارسی

Table 1- Constructional schema of direct causative constructions in Persian

نوع ساخت: ساخت‌های سببی مستقیم در زبان فارسی
نحو:
الحاق: هسته‌ای
پیوند: هم‌وابستگی
نوع ساختار: فعل - فعل
[CL [CORE RP [NUC [NUC . . .] [NUC . . .]] RP . . .] . . .]
و در ساخت‌های نتیجه‌ای یکی از محمول‌ها غیر فعلی است $v \neq$
قالب(های) واحدها: بر اساس اصل گزینش قالب نحوی
مونت: کنش‌گر
الگوریتم پیوندی: به صورت پیش فرض
در ساخت‌هایی با یک محمول متعدی ساخت منطقی شامل دو فرانش و یک غیر فرانش
نشان‌گر ساخت‌وازی: \emptyset
معناشناسی: [PRED _{NUC1}] CAUSE [PRED _{NUC2}]
و در خصوص ساخت‌های نتیجه‌ای [PRED _{NUC2} [+static]]
کاربردشناسی:
توان منظوری: نامشخص
ساخت کانونی: نامشخص

۴-۲- سببی‌های نوع دو

در این نوع ساخت‌های سببی دو رویداد سبب و نتیجه به صورت مجزا و در قالب دو محمول بیان می‌شود. رویداد سبب در قالب محمول‌هایی مانند باعث شدن/ گشتن، مجبور شدن/ بودن/ کردن/ ساختن/ نمودن، وادار کردن/ شدن/ ساختن، واداشتن و غیره بیان می‌شود. در این طبقه فعلی دو فعل باعث شدن و وادار کردن به ترتیب با (۵۴۸۲۹) و (۲۷۸۷) بسامد وقوع در پیکره مبنای تحلیل داده‌ها قرار می‌گیرند. در این نوع ساخت‌ها کنش‌گر به عنوان سبب‌ساز، انجام کنش یا رویدادی را بر کنش‌پذیر تحمیل می‌کند. تفاوت این نوع ساخت سببی با سببی نوع یک در این است که در نوع اخیر (نوع یک) دو محمول که مبین دو رویداد مجزا باشند وجود ندارد و رویداد سبب و نتیجه در قالب یک محمول مرکب رمزگذاری می‌شوند (دقیقاً مشابه سببی‌های واژگانی یا صرفی).

بررسی اولیه داده‌های نشان می‌دهند که محمول‌های سببی غیرمستقیم می‌توانند با ساخت‌های چون التزامی (۴۳) و مصدری (۴۴) به کار برده شوند.

در هریک از ساخت‌های (۴۳) بند التزامی در جایگاه متمم هر یک از فعل‌های سببی باعث شدن و وادار کردن قرار می‌گیرد. وجه التزامی در زبان فارسی مبین ناخودایستایی فعل است (ایزدی و راسخ‌مهند، ۱۳۹۶) و در مقایسه با جمله خبری از امکانات تصریفی کمتری برخوردار است، هرچند که به جهت محتوای معنایی کامل است (Noonan, 2007).

(۴۳ الف) خصوصی‌سازی باعث شد مردم عادی صاحب خانه و املاک خود شوند.

(ب) من تماشاگر را وادار می‌کنم در عین تماشای فجایع آشوبیتر بخندم.

(۴۴ الف) این موضوع باعث کشیده شدن کل جامعه آمریکا به سمت ناامیدی و یأس شده است.
(ب) فشار ذهنی شاعر او را وادار به نوشتن می‌کند.

۴-۲-۱- ویژگی‌های کلی ساخت‌های سببی نوع دو

دیکسون (2005) معتقد است در ساخت‌های سببی، فاعل در هر دو فعل سببی و رویداد اصلی عموماً انسان است و گاهی نیز ممکن است غیر انسان باشد. به علاوه در این گونه ساخت‌ها سازه‌ای که در جایگاه سبب‌ساز قرار می‌گیرد می‌تواند به صورت مصدر ظاهر شود، مانند ساخت‌های (۴۵) و (۴۶):

(۴۵) مخدوش شدن منشور المپیک و لکه‌دار شدن دامن ورزش باعث شد تا اولین واکنش‌ها از سوی کمیته بین‌المللی المپیک بروز کند.

(۴۶) سرکوب کردن جنبش دانشجویی تنها باعث رادیکال‌تر شدن این جنبش خواهد شد.

در خصوص نکته‌ای که **دیکسون** (2005:197) پیرامون فاعل انسانی به عنوان سبب‌ساز اشاره می‌کند، باید گفته شود که نکته مذکور در خصوص «وادار کردن» بر اساس داده‌های پیکره مورد تأیید است اما در خصوص فعل «باعث شدن» در ۷۰۰۰ نمونه مورد بررسی، تمامی ساخت‌ها دارای فاعل غیرانسانی بودند شاید علت وقوع بالای فاعل غیرانسانی در مورد فعل «باعث شدن» را بتوان به سبک نوشتاری و رسمی پیکره مورد بررسی نسبت داد و ممکن است در سبک گفتاری این گونه نباشد و بسامد فاعل‌های انسانی بیشتر باشد. در این راستا چهار فیلم‌نامه مورد بررسی قرار گرفت و در مجموع آن‌ها ۱۰ مورد جمله با فعل «باعث شدن» وجود داشت که در ۹ مورد از آن‌ها هر دو فاعل (سبب‌ساز و سبب‌پذیر) موجود در ساخت‌های مرکب سببی، انسان بودند و برخی در مثال‌های (۴۷) تا (۴۸) مشاهده می‌شوند:

(۴۷) خانم شما آدم معتقدیه، یه قرآن بیارید دست بذاره روش قسم بخوره من باعث افتادن بچه‌تون شدم (جدایی نادر از سیمین، اصغر فرهادی).

(۴۸) باید بفهمه من باعث مرگ هیچکی نشدم (گذشته، اصغر فرهادی).

دیکسون (2005:197) چنین بیان می‌کند که فعل‌های واداری/ اجباری^۱ مانند «وادار کردن» می‌توانند مبین اعمال اجبار/ تحمیل (کنش، وضعیت یا رویداد) بر سبب‌پذیر باشند. فعل باعث شدن^۲ نیز دلالت بر کنش غیرمستقیم دارد و این کنش (که از سوی سبب‌ساز به سبب‌پذیر تحمیل می‌شود) اغلب برنامه‌ریزی شده یا با قصد قبلی است. همچنین این فعل می‌تواند برای اشاره به پدیده‌های طبیعی (رابطه علت و معلولی) استفاده شود، مانند:

(۴۹) گچ، آهک، سیمان و غیره باعث مرگ ماهی‌ها می‌شوند.

(۵۰) در استرالیا و کانادا نیز خشکسالی سخت باعث کاهش تولید گندم شده است.

نونان (2007:137) معتقد است که محمول‌های بهره‌کشی دارای دو مشخصه تحقیقی^۳ و غیر تحقیقی^۴ هستند. نکته مذکور به این معنا است که در انواع ساخت‌های سببی با محمول بهره‌کشی امکان تحقق رویداد سبب تا چه اندازه وجود دارد. به نظر می‌رسد محمول‌های بهره‌کشی در ساخت‌های سببی نوع دو در زبان فارسی دارای مشخصه تحقیقی هستند. برای مثال ساخت‌های (۴۷) تا (۴۸) بر این رویداد دلالت دارند که کنش‌پذیر مرده است. همچنین در این نوع ساخت‌های سببی مشخص نیست که سبب‌ساز با ابزارهای زبانی انجام کنش یا رویدادی را به

¹ force

² cause

³ realized

⁴ non-realized

سبب‌پذیر تحمیل می‌کند یا مستقیماً و به صورت فیزیکی. برای نمونه در ساخت‌های مذکور محرز نیست که سبب‌ساز با ابزار زبانی باعث مرکز سبب‌پذیر شده است یا به صورت مستقیم و فیزیکی. نکات مذکور در مورد فعل «وادار کردن» هم صادق است.

۳-۴- ساخت‌های امری / اجازه‌ای

پیش‌تر نیز اشاره شد که در دستور نقش و ارجاع مفهوم سببیت به طور کلی بر اساس دو مشخصه زبانی و غیرزبانی (فیزیکی) بودن رویداد سببی تقسیم‌بندی می‌شود. بر این اساس ساخت‌های سببی که در آن‌ها سبب‌ساز با ابزار زبانی / کلامی موجب انجام کنش یا رویداد یا تغییر وضعیتی توسط سبب‌پذیر می‌شود، سببی امری نامیده می‌شود. این تمایز نیز در بسیاری از پژوهش‌ها نیز به چشم می‌خورد و در واقع سببی‌های امری شامل فعل‌های درخواستی^۱، دستوری، اجازه‌ای^۲ و غیره می‌شوند. نونان (2007:137) چنین عنوان می‌کند که محمول‌های بهره‌کشی می‌توانند به صورت ساده باشند (مانند باعث شدن)، یا آن‌که حاوی اطلاعاتی در مورد شیوه اعمال سبب باشد مانند (مجبور کردن، وادار کردن، متقاعد کردن، اجازه دادن و غیره) و یا آن‌که دربردارنده نوع کنش منظوری باشد (مانند امر کردن، دستور دادن، درخواست کردن یا محمول‌های بیانی مانند گفتن). در طبقه فعل‌های امری دو فعل «خواستن» و «اجازه دادن» به ترتیب با بسامد وقوع (۱۷۰۰۰) و (۱۵۲۸۳) مبنای تحلیل‌ها قرار می‌گیرند.

۳-۴-۱- خواستن

فعل «خواستن» مبین مفاهیم و نقش‌های دستوری مختلفی است. یکی از موارد کاربرد فعل خواستن بیان مفهوم سببیت است. در این کاربرد، ساخت التزامی به عنوان متمم در جایگاه موضوع مرکزی فعل خواستن قرار می‌گیرد. (۵۱ الف) از ما خواستند که همسر را برای زایمان به بیمارستان ببریم. (ب) از شورای امنیت می‌خواهیم خیلی فوری ناظرانی را به منطقه اعزام کند. ساخت‌های سببی با فعل «خواستن» می‌توانند با متمم‌نمای «که» و «تا» یا بی‌هیچ متمم‌نمایی ظاهر شوند و همچنین در این ساخت‌ها موضوع نحوی ترجیحی (مونت)^۳ محمول اصلی متفاوت از محمول وابسته است.

۳-۴-۲- اجازه دادن

یکی دیگر از راه‌های بیان مفهوم سببیت استفاده از محمول‌های «اجازه‌ای» است و در قالب فعل‌های چون اجازه دادن، مجاز کردن، مجوز دادن، رخصت دادن و نظایر آن بیان می‌شود. در این ساخت‌ها سبب‌ساز به سبب‌پذیر اجازه انجام کنش یا رویدادی می‌دهد یا تلویحاً از او می‌خواهد درگیر فرایند یا کنشی شود. محمول «اجازه دادن» همانند دیگر محمول‌های متممی می‌تواند در جایگاه موضوعی خود انواع ساخت‌های التزامی (مثال‌های ۵۲)، ساخت‌های مصدری (مثال‌های ۵۳)، ساخت‌های اسمی یا اسمی شده پذیرا باشد. (۵۲ الف) آقای ناطق از آنان خواست اجازه دهند مجلس به کار خود ادامه دهد. (ب) من در دوره خودم هیچ وقت اجازه ندادم که علیه ایشان اقدامی شود. (۵۳ الف) دختر کوچک فخرالدوله با اصرار فراوان از پدرش می‌خواهد که به او اجازه آموختن موسیقی بدهد. (ب) هنگام وارد شدن به کلاس درس اجازه برخاستن نمی‌داد.

¹ request

² permissive

^۳ در دستور نقش و ارجاع مفهومی برابر با فاعل است.

۴-۴- ساخت منطقی ساخت‌های سببی

ساخت‌های سببی امری دارای ساخت منطقی کلی (54) هستند:

(54) [do' (x, [say' (x, y)])] CAUSE [mental.disposition' (y, [LS . . . y . . .])]

در این نوع ساخت‌ها سبب‌ساز در قالب یک فعل بیانی (say) درخواست/ تقاضا/ امر/ اجازه خود را بیان می‌نماید و باعث می‌شود سبب‌پذیر کنشی را انجام دهد یا پذیرای حالتی شود و این نیز بستگی به شرایط ایجادشده در ذهن سبب‌پذیر دارد (mental disposition). البته ون لین (2005:42) پیشنهاد می‌دهد که درخصوص ساخت‌های اجازه‌ای به جای CAUSE در ساخت منطقی آن‌ها از LET (یا ALLOW) استفاده شود. گرو (2004) معتقد است سبب‌ساز در ساخت‌های امری/ اجازه‌ای می‌تواند به صورت مستقل عمل کند یا به عبارتی دیگر در برابر خواست یا کنترل سبب‌ساز مقاومتی نشان دهد، در نتیجه رویدادی که به وسیلهٔ محمول امری به وقوع می‌پیوندد محدود به محمول‌های کنشی یا سببی می‌شوند.

ساخت منطقی ساخت‌های سببی نوع دو نیز به صورت زیر بازیابی می‌شود:

(55) [do' (x, Ø)] CAUSE [undergo' (y, [LS . . . y . . .])]

سببی‌های نوع دو شامل یک ساخت منطقی اصلی (محمول اصلی سببی) هستند و همچنین ساخت منطقی دیگری که در درون ساخت اصلی درونه‌گیری می‌شود.

۴-۵- ویژگی‌های کلی ساخت‌های سببی

همان‌گونه که گرو (2004:168) نیز اشاره می‌کند، مادامی که سبب‌پذیر جاندار (انسان) باشد، تعیین اینکه موقعیت مورد نظر از نوع سببی غیرمستقیم باشد یا اجازه‌ای/ امری دشوار است. در واقع کنش‌گر (سبب‌ساز) می‌تواند مستقیماً بر کنش‌پذیر (سبب‌پذیر) کنشی را تحمیل کند یا آن‌که کنش‌پذیر در تحقق یا عدم تحقق کنش دارای اختیار باشد. در خصوص سببی نوع یک و دو مشاهده می‌شود با آن‌که سبب‌پذیر انسان است اما سبب‌ساز مستقیماً به صورت فیزیکی/ کلامی و در قالب فعل‌های بهره‌کشی مستقیم (مجبور کردن، وادار کردن، باعث شدن و غیره) سبب‌پذیر را وادار به انجام کنش یا تغییر وضعیتی می‌کند؛ اما در خصوص سببی‌های امری/ اجازه‌ای سبب‌ساز در قالب کلامی و با ساخت‌های دستوری مانند درخواست، دستور، اجازه و غیره بر سبب‌پذیر اثر می‌گذارد و در مقابل نیز سبب‌پذیر در انجام رویداد سبب مختار است و می‌تواند درخواست یا اجازه سبب‌ساز در جهت انجام کنش را محقق گرداند یا از آن سرپیچی کند. همچنین در سببی‌های نوع یک و دو، رویداد سبب متضمن رویداد نتیجه است، یعنی رویداد سبب قطعاً انجام می‌پذیرد اما در مقابل، در ساخت‌های امری رویداد سبب متضمن رویداد نتیجه نیست و ممکن است انجام نپذیرد. برای مثال در ساخت (۵۶) رویدادها دزدی به وقوع پیوسته است، اما در ساخت (۵۷) امکان رویداد «آتش زدن» به سبب‌پذیر وابسته است.

(۵۶) تازه مرا وادار به دزدی هم می‌کرد.

(۵۷) آن‌ها از من خواستند که همهٔ سلاح‌ها را آتش بزنم تا جنگ تمام شود.

از دیگر وجوه افتراق سببی‌های نوع یک و دو با سببی‌های امری می‌توان به این نکته اشاره داشته که در دو نوع نخست، سبب‌پذیر باید به صورت آشکار بیان شود اما در خصوص نوع امری ممکن است سبب‌پذیر تجلی آشکار نداشته باشد. برای نمونه در هیچ‌یک از مثال‌های (۵۸) و (۵۹) سبب‌پذیر یا فرد یا نهادی که از آن درخواست می‌شود یا به آن اجازه داده می‌شود بیان نشده است.

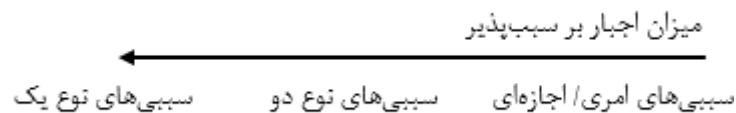
(۵۸) وی همچنین درخواست کمک بین‌المللی کرد.

(۵۹) اجازهٔ تجمع برای ۱۸ تیر داده نشده است.

به علاوه، همان‌گونه که گورو (2004:172-176) بیان می‌دارد، ممکن است سببی‌های امری در قالب یک درخواست مؤدبانه یا کلی مطرح شوند به گونه‌ای که سبب‌ساز خواستار انجام کنش یا رویدادی شود اما سبب‌پذیر را به طور دقیق مشخص نکند، در این صورت گزاره «تقاضای غیرشخصی» نامیده می‌شود. برای نمونه در مثال (۶۰) عامه مردم به عنوان سبب‌پذیر مطرح می‌شوند نه یک شخص یا سبب‌پذیر مشخص.

(۶۰) در این اطلاعیه از مردم خواسته شده تا از خرید این روزنامه تا اطلاع ثانوی خودداری کنند.

نکته مشترک در تمامی ساخت‌های سببی (نوع یک، دو، امری) آن است که در تمامی موارد سبب‌پذیر تحت کنترل سبب‌ساز قرار دارد. علاوه بر موارد مطرح‌شده، ون ولین (2005) در تمایز انواع ساخت‌های سببی از مشخصه «اجبار» نیز استفاده می‌کند. بر این اساس می‌توان انواع ساخت‌های سببی را بر اساس میزان اجباری که از سوی سبب‌ساز بر سبب‌پذیر اعمال می‌شود به صورت زیر نشان داد:

شکل ۹- پیوستار میزان اجبار در انواع ساخت‌های سببی

Fig 9- Coercion continuum in causative constructions

۴-۶- محمول‌های سببی در سلسله‌مراتب معنایی

سلسله‌مراتب میان‌بندی (شکل ۲) بر اساس چهار مؤلفه معنایی (سلسله‌مراتب‌های سببی، زمانی، لزوم اشتراک مشارکین، حالت ذهنی مشارک) شکل می‌گیرد که هر یک از این مؤلفه‌ها نیز دارای مراتبی هستند. در خصوص ساخت‌های سببی واضح است که پیوستار سببیت (۶۲) نقش مهمی ایفا می‌کند:

(۶۲) سلسله‌مراتب سببی: فیزیکی < زبانی < فروم‌مشخصه < قابل استنباط

ساخت‌های سببی نوع یک و دو بدین جهت که سبب‌ساز مستقیماً کنشی را به سبب‌پذیر تحمیل می‌کند و این تحمیل عموماً به صورت فیزیکی است در بالاترین درجه از سلسله‌مراتب جای می‌گیرند. البته در خصوص فعل «باعث شدن» باید گفت که این فعل در سلسله‌مراتب سببی جایگاه فروم‌مشخصه را اشغال می‌کند زیرا مشخص نیست که رویداد سببی به وسیله ابزار زبانی یا غیرزبانی (فیزیکی) به وقوع پیوسته است و در واقع این فعل با هر دو مشخصه زبانی و فیزیکی سازگار است. در مورد سببی‌های امری نیز سبب‌ساز از ابزار زبانی استفاده می‌کند.

(۶۳) سلسله‌مراتب زمانی: مراحل مربوط به یک رویداد واحد < رویدادهای هم‌زمان < رویدادهای متوالی < (زمان) نامشخص

در سلسله‌مراتب زمانی، «مراحل مربوط به یک رویداد واحد» مبین سببی‌های نوع یک است که در آن‌ها یک محمول مرکب وجود دارد که متشکل از دو هسته است. این محمول مرکب به یک رویداد واحد اشاره دارد و بنابراین در سلسله‌مراتب زمانی بالاترین رده را به خود اختصاص می‌دهند. این نوع ساخت‌ها دارای بالاترین میزان هم‌بستگی نحوی و معنایی است و به همین جهت نیز در سلسله‌مراتب روابط میان‌بندی در بالاترین جایگاه قرار دارند. سببی‌های نوع دو و امری نیز می‌توانند به جهت زمانی در هر یک از جایگاه‌های متعاقب قرار گیرند زیرا در قالب دو محمول مجزا رمز‌گذاری می‌شوند. در مورد مسئله

(۶۴) سلسله‌مراتب لزوم اشتراک مشارکین: بله < خیر

پیرامون سلسله‌مراتب اشتراک مشارکین نیز باید گفته شود که الزام در اشتراک مشارکین در ساخت‌هایی مشاهده می‌شود که دارای همبستگی نحوی و معنایی بالایی هستند. از آن‌جا که سبب‌های نوع دو و امری دارای رابطه هم‌وابستگی هستند پس لزوم اشتراک مشارک نکته‌ای بدیهی است.

(۶۵) سلسله‌مراتب حالت ذهنی مشارک: قصد < ادراک < اعتقاد < دانش

سلسله‌مراتب بالا مربوط به حالات ذهنی مشارکین در انجام رویداد یا کنش می‌شود. در خصوص ساخت‌های سببی این حالت ذهنی را می‌توان به سبب‌پذیر نسبت داد، به این صورت که آیا سبب‌پذیر بر اساس قصد یا تمایل خود درگیر رویداد سبب می‌شود یا خیر.

در نهایت بر اساس مطالب عنوان‌شده پیرامون انواع ساخت‌های سببی در این بخش، می‌توان انواع ساخت‌های مذکور در زبان فارسی را

به صورت خلاصه در شکل زیر مشاهده نمود:

	سببی‌های واژگانی	مادر به بچه غذا داد علی رضا را کشت
	سببی‌های ساخت‌وازی	مادر بچه را خواباند/تید
سببی‌های نوع یک	سببی‌های واژگانی شده	بارش برف هوا را سرد کرد آن‌ها این ساختمان را مدرسه کردند زهر به خوردش دادند او را به غلط کردن انداختم گونی را کشید برد
سببی‌های نوع دو	سببی‌های نحوی	تو باعث شدی مادرم بمیره ما را مجبور به دزدی می‌کرد وادارم کرد برم (وادار به رفتن شدن)
سببی‌های امری	سببی‌های نحوی	از من خواستند تمایش را اجرا کنم دستور داد به اتاقش بروم اجازه داد بماتم (اجازه مآندن داد)

شکل ۱۰- انواع ساخت‌های سببی در زبان فارسی

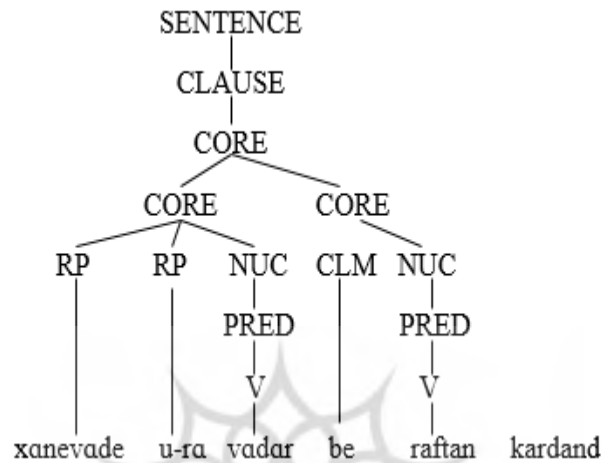
Fig 10- Causative construction types in Persian

۴-۷- بازنمایی نحوی و سازه‌ای در ساخت‌های سببی غیرمستقیم

محمول‌های سببی اغلب محمول فرایند کنترل^۱ هستند. به این معنا که در واحد وابسته موضوع محذوفی وجود دارد که الزاماً با موضوعی در واحد اصلی یکی است. در این نوع ساخت‌ها قائل به وجود دو مرکز هستیم که در رابطه هم‌وابستگی به سر می‌برند. این هم‌وابستگی در

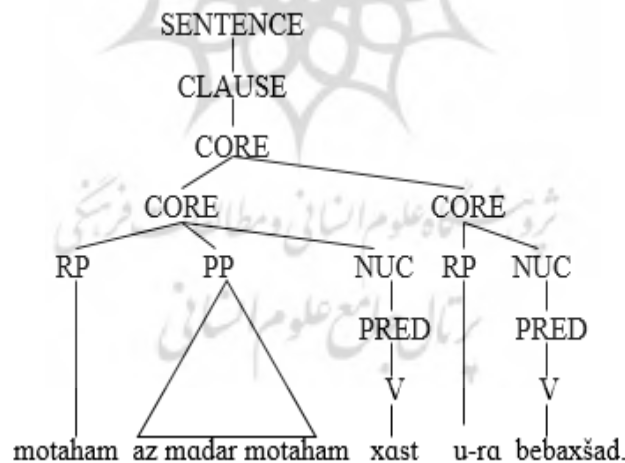
¹ control

سطح عمل‌گرهای وجهیتی به وجود می‌آید زیرا محمول‌های سببی دارای مفاهیم وجهیتی ریشه‌ای چون اجبار، اراده، اجازه و نظایر آن هستند. فرافکن‌های نحوی و سازه‌ای هر یک از مثال‌های (۶۸) و (۶۹) در شکل‌های (۱۱) و (۱۲) نمایان است: (۶۸) در نهایت خانواده او را وادار به رفتن کردند. (۶۹) متهم از مادر مقتول خواست او را ببخشد.

شکل ۱۱- هم‌وابستگی مرکزی در ساخت‌های سببی غیرمستقیم

Fig 11- Core cosubordination in indirect causative constructions

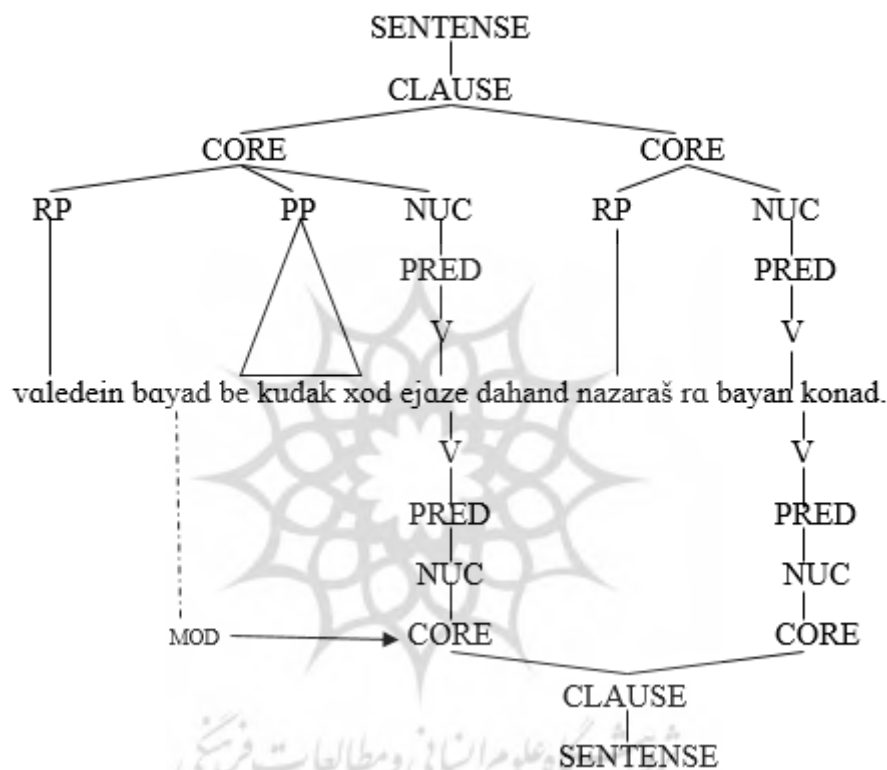
شکل ۱۲- هم‌وابستگی مرکزی در ساخت‌های سببی امری

Fig 12- Core cosubordination in jussive constructions

در بخش ساخت منطقی بیان شد که ساخت‌های سببی در ساخت منطقی خود دارای جایگاه موضوعی هستند که با ساخت منطقی بند دیگر پر می‌شود و در نتیجه رابطه از نوع ناهم‌پایگی خواهد بود؛ اما در این قسمت پیرامون ساخت‌های کنترلی چنین بیان می‌شود که در سطح نحوی با دو مرکز مواجه‌ایم و همین امر منجر به ایجاد عدم سازگاری بین دو سطح نحو و معناشناسی می‌شود.

همچنین باید در نظر داشت که ساخت‌ها در الحاق مرکزی در سطح عملگر اجباری «باید» دارای رابطه هم‌پایگی هستند. برای نمونه، همان‌طور که **ون ولین** (2021) نیز اشاره دارد، در مثال (۷۰) سیطره عملکرد عملگر «باید» تنها بر مرکز نخست است (اجازه والدین ضروری است) و ضرورتی برای مرکز دوم ایجاد نمی‌کند. در نتیجه ساخت‌ها در رابطه هم‌پایگی به سر می‌برند. البته نباید این سؤال را دور از ذهن داشت که آیا افعال وجهی چون «باید» فاقد نقش محمولی هستند و تنها دارای نقش عملگری هستند؟ و متعاقب آن، حوزه سیطره آن‌ها چگونه است؟ سؤال‌های مذکور مستلزم پژوهشی مجزا هستند (ر.ک معزی‌پور، ۱۳۹۹).

(۷۰) کودک‌ان باید به کودک خود اجازه دهند نظرش را بیان کند. (میرزایی، ۱۳۹۶)

شکل ۱۳- هم‌پایگی مرکزی در ساخت‌های اجازه‌ای، برگرفته از میرزایی (۱۳۹۶)
Fig 13- Core coordination in permissive constructions, Mirzaei (2017)

۵- نتیجه‌گیری

در جستار حاضر تلاش شد ساخت‌های سببی مورد بحث و بررسی قرار گیرند و به همین سبب دستور نقش و ارجاع مبنای تحلیل داده‌ها قرار گرفت. نخست انواع ساخت‌های سببی به سه دسته سببی نوع یک، امر و سببی نوع دو تقسیم شدند، اساس این تقسیم‌بندی بر اساس سلسله‌مراتب معنایی در دستور نقش و ارجاع بود. در ادامه به تحلیل داده‌ها در بعد نحوی پرداختیم و بر این اساس سه نوع رابطه الحاق-پیوند را مسلم یافتیم. در سببی‌های نوع یک با الحاق هسته‌ای و پیوند هم‌وابستگی، در سببی‌های امری و اجازه‌ای نیز الحاق مرکزی و رابطه هم‌وابستگی مواجه‌ایم. در بعد معنایی نیز به نکاتی پیرامون ویژگی‌های مشارکین و روابط پذیرنده اشاره شد. در سلسله‌مراتب معنایی نیز به جهت هم‌وابستگی معنایی میان ساخت‌ها پیش‌بینی سلسله‌مراتب مذکور را معتبر یافتیم به این صورت که در سلسله‌مراتب معنایی سبب‌های نوع یک < امری > سببی نوع دو جای دارند. اگرچه سببی‌های امری و نوع دو دارای بازنمایی‌های نحوی یکسانی هستند اما به نظر می‌رسد از آن‌جا که سببی‌های امری مبین مفاهیم وجهی بیشتری هستند دارای هم‌وابستگی معنایی بیشتری باشند. همان‌گونه که در بخش مقدمه نیز بیان

شد، تمرکز اصلی پژوهش حاضر بر سببی‌های نوع یک بوده است و در همین راستا پس از ارائه انواع ویژگی‌های نحوی و معنایی ساخت‌های مذکور، طرحواره ساختاری آن در زبان فارسی ارائه گشت. در نهایت نیز داده‌های پژوهش حاضر تأییدی بر سلسله‌مراتب روابط میان‌بندی در دستور نقش و ارجاع می‌باشند که در شکل (۱۴) نیز نمایان است:

شکل ۱۴- سلسله‌مراتب روابط میان‌بندی ساخت‌های سببی در زبان فارسی
 Fig 16- interclausal relations hierarchy of causative constructions in Persian

علائم اختصاری

ADV	Adverb
ASP	Aspect
AUX	Auxiliary
DEC	Declarative
DYN	Dynamic
FUT	Future
IF	Illocutionary force
IMPF	Imperfective
IU	Information unit
LDP	Left detached position
MOD	Modality
NUC	Nucleus
PP	prepositional/postpositional phrase
PRED	predicate
PrcS	Pre core slot
RP	Referential phrase
PRO	pronoun
PSA	privileged syntactic argument
V	verb

منابع

- ایزدی، الهام و محمد راسخ‌مهند. (۱۳۹۶). میزان وابستگی نحوی و معنایی بندهای متممی در زبان فارسی. *نشریه پژوهش‌های زبان‌شناسی*. ۹ (۱۷). ۴۲-۱۷.
- بابااحمدی امانی، مریم و مهرداد نغزگوی کهن. (۱۳۹۸). سیر تغییرات ساخت‌های سببی صرفی و نحوی در فارسی نو؛ پژوهشی پیکره‌بنیاد. *مطالعات زبان‌ها و گویش‌های غرب ایران*. ۷ (۴). ۱۹-۱.
- دبیرمقدم، محمد. (۱۳۶۷). ساخت‌های سببی در زبان فارسی. *مجله زبان‌شناسی*. ۵ (۱). ۷۵-۱۳.
- دولت‌آبادی، محمود. (۱۳۶۳). *کلیدر*، (جلد اول). تهران: فرهنگ معاصر.
- طیب‌زاده، امید. (۱۳۸۵). ساخت‌های اسنادی و سببی در زبان فارسی. *نامه فرهنگستان*. ۸ (۴). ۶۸-۶۱.
- معزی‌پور، فرهاد. (۱۳۹۹). دستور نقش و ارجاع و دستوری‌شدگی شواهدی از معین‌شدگی در فارسی. *مجله زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان*. ۳ (۲۲). ۱۸۸-۱۳۷.
- میرزایی، آزاده. (۱۳۹۶). بندهای چند معمولی زبان فارسی بررسی بخش اصلی بی‌زمان بر اساس دستور نقش و ارجاع. *نشریه پژوهش‌های زبان‌شناسی تطبیقی*. ۷ (۱۳). ۸۳-۷۳.
- نجفی، ابوالحسن. (۱۳۷۸). *فرهنگ فارسی عامیانه*. تهران: نیلوفر.
- نجفی، پریسا و جلال رحیمیان (۱۴۰۰). بازنمایی نحوی، معناشناسی و کاربردشناسی فعل‌های مجاور در زبان فارسی (تحلیلی بر مبنای دستور

نقش و ارجاع). پژوهش‌های زبان‌شناسی، ۱۳ (۱). ۱۳۳-۱۶۲

- AleAhmad, A.; H. Amiri; E. Darrudi; M. Rahgozar & F. Oroumchian, (2009), "Hamshahri: A standard Persian text collection". *Knowledge-Based Systems*. Vol. 22. No. 5. Pp: 382-387.
- Baba Ahmadi Amani, M., Naghzguy Kohan, M. (2019). The Evolution of Morphological and Syntactic Causative Constructions in Modern Persian: A Corpus-based Study. *Western Iranian Languages Dialects*, 7(4), 1-19. doi: 10.22126/jlw.2019.1302 [In Persian]
- COLE, P. (1983) 'The grammatical role of the causee in the universal grammar', *IJAL* 49: 115-133.
- Comrie, B.(1989). *Language Universals and Linguistic Typology: Syntax and Morphology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Cristofaro, S. (2003). *Subordination*. Oxford: Oxford University Press.
- Dabir Moghaddam, M. (1988). Causative construction in linguistics. *Linguistics*. 5 (1). [In Persian]
- Dixon, R.M.W. (2000). 'A typology of causatives: form, syntax and meaning', pp. 30–83. *Changing Valency: Case Studies in Transitivity*. R. M. W. Dixon and Alexandra Y. Aikhenvald
- Dixon, R.M.W. (2005). *A Semantic Approach to English Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Dixon, R. M. W. (2012). *Basic Linguistic Theory*. Oxford University Press.
- Dolatabadi, M. (1984). *Kelydar* (volum I). Tehran: Farhang Moaaser. [In Persian]
- Dowty, D. (1979). Word Meaning and Montague Grammar—The Semantics of Verbs and Times in Generative Semantics and in Montague's PTQ. Dordrecht: Reidel Publishing Company.
- Givon, T.(1980). The binding hierarchy and the typology of complements. In *Studies in Language* 4 (3), 333-377.
- Guerrero V, Lili'an G. (2004). The syntax–semantics interface in Yaqui complex sentences: A Role and Reference Grammar Analysis. Ph.D. dissertation, University at Buffalo.
- Izadi, E., Rasekhmahand, M. (2018). The rate of semantic and syntactic dependency of complement clauses in Persian. *Journal of Researches in Linguistics*, 9(2), 17-42. [In Persian]
- Kemmer, S. and A. Verhagen (1994). The Grammar of Causatives and the Conceptual Structure of Events. *Cognitive Linguistics*, 5 (2), 115-157.
- Levin B., M. Rappaport-Hovav. (1995). *Unaccusativity: at the Syntax-Lexical Semantic Interface*. Cambridge: MIT Press.
- Mirzaei, A. (2017). Persian Multiple-Core Clauses The study of non-finite core according to RRG. , 7(13), 73-83. doi: 10.22084/rjhll.2017.10804.1618 [In Persian]
- Moezipour, F. (2020). Role and Reference Grammar and grammaticalization A perspective from auxiliation in Persian. *Journal of Linguistics & Khorasan Dialects*, 12(1), 137-188. doi: 10.22067/jlkd.2021.39567 [In Persian]
- Najafi, A. (1999). *Farhang-e farsi-ye amyane*. Tehran: Niloufar [In Persian]
- Najafi, P., Rahimian, J. (2021). Syntactic, Semantic, and Pragmatic Representations of Adjacent Verbs in Persian Language: An Analysis Based on Role and Reference Grammar (RRG). *Journal of Researches in Linguistics*, 13(1), 133-162. doi: 10.22108/jrl.2021.130965.1608 [In Persian]
- Nedyalkov, V.P., Silnitsky, G. (1973). The Typology of Morphological and Lexical Causatives in F. Kiefer (ed.), *Trends in Soviet theoretical linguistics*. D. Reidel: Dordrecht.
- Noonan, M. (2007). Complementation, Language Typology and Syntactic Description, Volume 2, Edited By: T.Shopen, 52-150. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shibatani, M. (1975) *A linguistic study of causative constructions*. IULC: Bloomington.
- Shibatani, M. (1976). The Grammar of Causative Constructions: A Conspectus. In: Masayoshi Shibatani, *Syntax and Semantics*, 6, (pp. 1-40). New York: Academic Press.

- Shibatani, M. and Pardeshi, P. (2002). The causative continuum. In *The grammar of causation and Interpersonal manipulation*, edited by M. Shibatani. Amsterdam: John Benjamin.
- Tabibzadeh, O. (2006). Causative and Copulative Structures in Persian. *NAME- YE FARHANGESTAN*. 4(32). 61-68. [In Persian]
- Talmy, L. (1976) 'Semantic causative types', in M. Shibatani (ed.) : *The Grammar of Causative Constructions*. Publisher: Brill
- VanValin, R. (2021). Cosubordination. In Robert Van Valin (ed), *Challenges at the Syntax-Semantics-Pragmatics Interface: A Role and Reference Grammar Perspective*. 241-254Ed: Cambridge Scholars Publishing
- VanValin, R. (2005). *Exploring the syntax-semantics interface*, Cambridge Cambridge University Press.
- VanValin, R & R, LaPolla. (1997). *Syntax: structure, meaning and function*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vendler, Z. 1967. *Linguistics in philosophy*. Ithaca: Cornell University Press.
- Vendler, Z. (1967). *Linguistics in philosophy*. Ithaca: Cornell University Press

